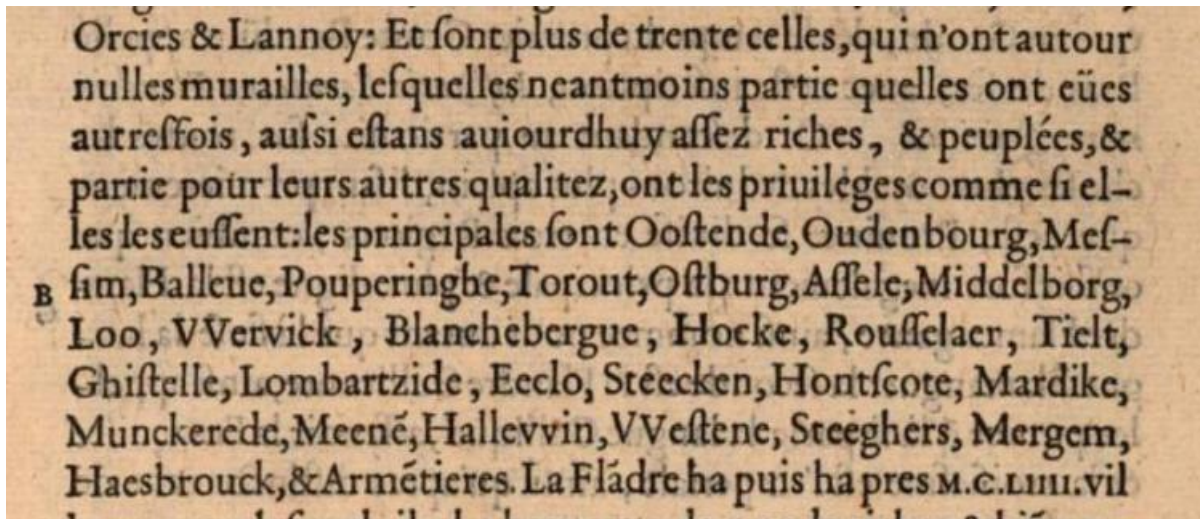
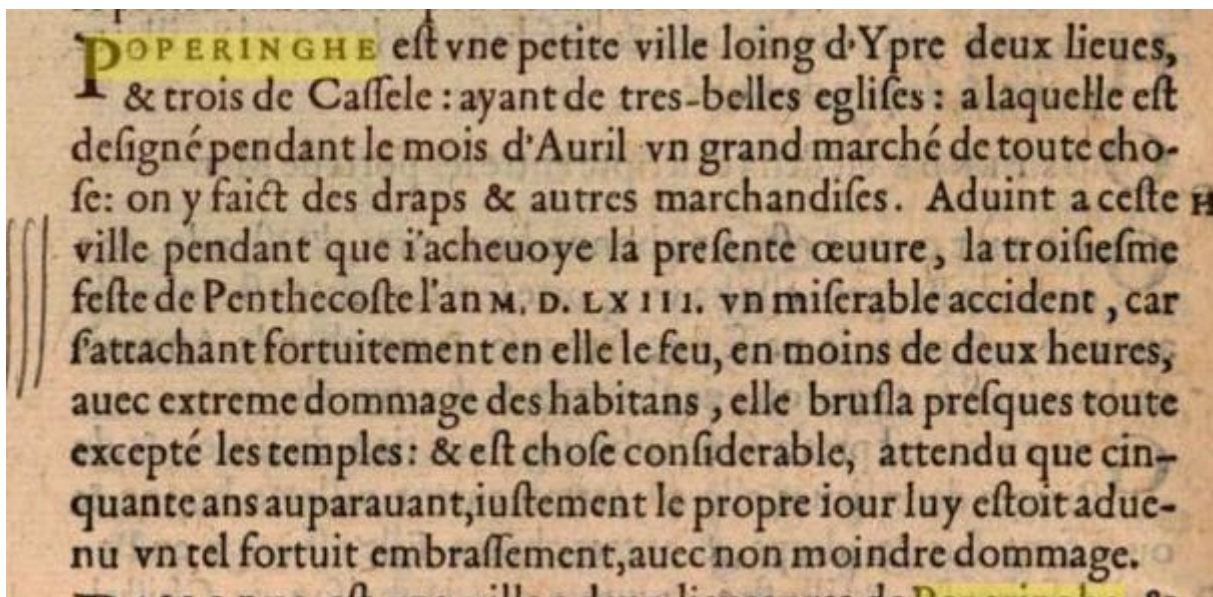

Het jaar 1568

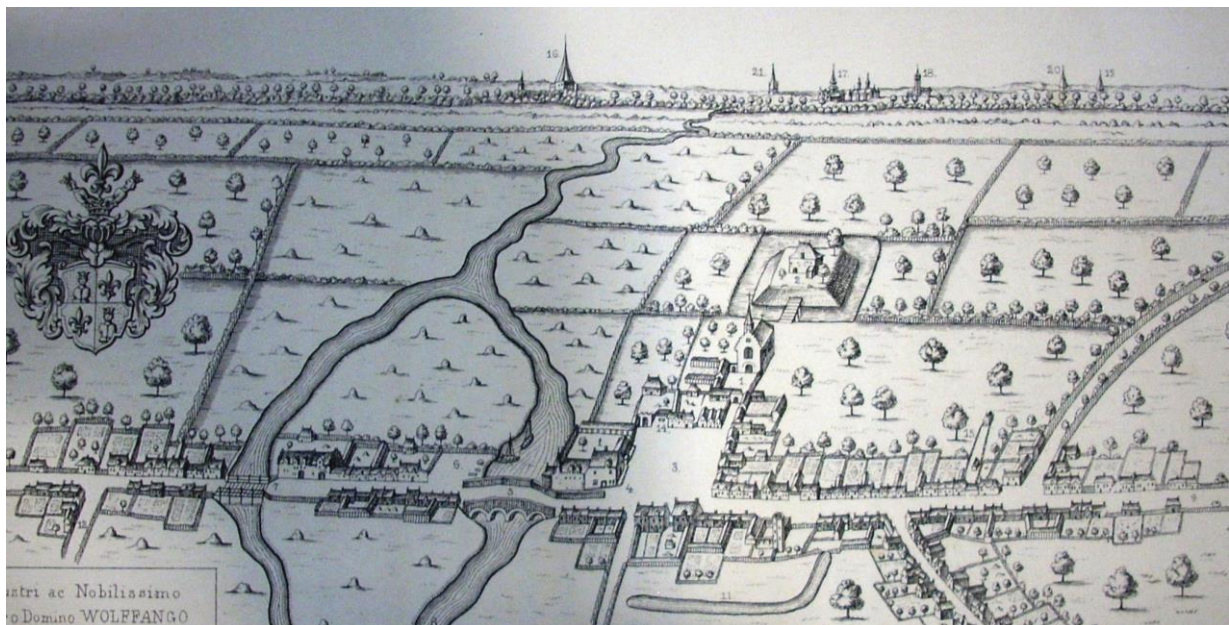
In het jaar 1568 verscheen de eerste 'reisgids' van **Ludovicus Guicciardini** met als titel '**Description de tout le Païs-Bas**, autrement dict la Germanie...' 't Was dus in het frans. Daarin werd Poperinghe vermeld tussen de niet omwalde steden van enige betekenis. Let op de fout: Pouperinghe.

En krijgen we ook wat verder een korte beschrijving van Poperinghe.

*Ieper krijgt meer ruimte en we krijgen ook een stadsplan te zien.
Ik probeer dit kaartje terug samen te stellen:*

Schietpartij in Sint-Joris

Op 7 januari trekken de soldaten van de baljuw van Sint-Winnoksbergen naar Houtkerque om daar **Mathieu Oustlande** en zijn broer te vatten. Onder leiding van korporaal Baroen weet de compagnie Oustlande te vatten, maar bij de terugkeer dwingt het winterweer de

*soldaten halt te houden in de **Sint-Jorisherberg in Roesbrugge** De compagnie overnacht in de 'voute' (kamer boven de kelder).*

Kort na middernacht overvallen 6 opstandelingen de herberg: een weet de voordeur open te maken door via een onvergrendeld venster binnen te dringen. Ze lopen naar de voutekamer en beginnen meteen te vuren. Vier soldaten zijn op slag dood, twee anderen en de gevangene raken levensgevaarlijk gewond. De drie overblijvende soldaten ontsnappen en verwittigen hun bevelhebber.

*Van deze bloedige overval zijn verschillende 'deposities' (=getuigenverslagen bewaard, de eerste van 10 januari 1568, van herbergier **Willem de Lokere** zelf. Hij beweert niet te weten wie de opdrachtgevers zouden kunnen zijn geweest.*

'Informatie wettelyck gehoort ten verzoucke vanden here upden detestabelen ende horribelen moort ende cracht ghecommitteert in St.-Joris herberghe te Rousbrugghe by eenen verlooren hoop malefacteurs ende moerdenaers inde persoonen van zeven soldaten vanden bailliu van Berchambacht met huerlieden ghevanghen upden ixde in laumaent laetsleden inde middelnacht, present Joncheer Guillaume van Ghistelle, Pieter Lottin, Jacob Obbensoone, Jooris Mattaert, Aernold Knibbe, commissarissen daertoe byden college slands van Veurnambacht ghedeputeert desen xden der voornoemden maent.

Willem de Lokere, filius Jans, ghebooren van Killem in Berchambacht, jeghenwoordelyck weerdt inde voorseye herberghe van Sint-Jooris oudt XL – 40 – jaeren ofte daerontrent, oorconde ghe-eedt, gheoort ende gheexamineert opde toecompste vande voorseyden moorden, zecht ende deposeert up zyne mannenwaerhede, waerachtich ende ghebuert zynde ten voorseyden tyde ende daghe – dat de voornoemde soldaten van Berchambacht, wesende in ghetale van neghen, met eenen ghevanghen van Houckercke, ghenaempt Mahieu, ende ghezeyt **oorensnydere**, snavens ontrent den zven hueren t'zynen herberghe ghecommen zyn omme aldaer metten voornoemden ghevanghen te moghen logieren – volghende welcken hy hemlieden herberghde, logist ende zate verleent heeft, zoo dat zy tzyntent etende ende ter tafele zittende, emmers den meerdren deel van dien tot ontrent de middelnacht vertheerden ontrent IIII pond X schele parisis – hanghende ende binnen welcken tyt zeyde ghebuert zynde dat vyfve, zo zesse vande voorzeyden moordenaers tzyntent in huus ghecommen zyn, een van hemlieden duer de veinstere van zyn neercamere – staende jeghens de straete inghecommen – ende daernaer de duere open ghedaen hebbende, **midts dat de zelve veinstere van binnen met glendele grendel noch anderssins oeyt sluitende was**, - ende alzo hy deposant *getuige* in meeninghe was van zyn vaulte voute camere – alwaer de voornoemde soldaten zittende waeren – een vaet biers om hemlieden te gaen halen, staende ghevouch up de steeghere, zoo heeft er een van de voornoemde moordenaers zyn pistolet nare hem – emmers ter voorseyden vaultewaert – innegheschoten, zonder hem te geraken – hem nietmin met eender aeseme met zyn complicen aenvallende – ende naervolghende wesende alle tsamen – **tot vyve zo zesse toe**

– voorzien van pistoletten ende andre gheweere – daermide zy stappans met eenen ghedrusschen- *gedruis* - naer hemlieden gheschoten hebben derthien zo 14 schoten, - zo ende in zulcker wys dat zy terstond drie zo viere vande voornoemde soldaten - onvoorzienelick bespronghen wesende - ter neder ghevelt hebben – twelck hy deposant ziende ende eenen slach ofte twee in zyn hooft ontfanghen hebbende, - heeft hem onder de tafele laten

zyncken by twee van de voornoemden gheschoten soldaten – ligghende by hemlieden ghevouch buuten alle verstande – zo langhe tot anderstont de voornoemde moordenaers heurlieden thirannie ende moorden gheperpetreert hadden – vermoordende binnen zeer corten tyt zesse vande voornoemde soldaten – metghaders huerlyder ghevanghen, - boven den eenen ende den ghonen die zy mede leeden ende dreechden te ghaen hanghen omdat hy hem zeyde te wesen den ghevanghen vande zelve soldaten, metghaders eenen tweeden die zeere ghequetst zynde hem salveerde ende ontliep.

Ende also de zelve **moorden ghedaen** waeren ende dat tkynt van hem deposant zeere achter hem was roupende – zegghende dat hy daer oock verslegghen lach – zo hebben zy tot tzelve zyn kynt ghevraecht waer hy was ligghende.

Ende tooghende waer hy lach, zo hebben zy gheroepen: '**Staet uppe, zyt ghy nyet doot?**'

Twelck hy die spreict hoorende, zoo ghedaen heeft. Ende eenen vander zelve bouwen, ghenaempt Ryckeman, ziende dat hy niet dodelyck ghewont en was – heeft ghezeyt: 'Zyt ghy ghequetst, doet u helpen ende cust my.'

Dat hy deposant uut vreesen dede – gaende hendelinghe de zelve malfactuurs naer de zelve zeven moorden huerlyeder ganghen, zegghende tot hem deposant ende zynder huusvrauwe: 'laet u dit nyet vaeren, want 't zal dicwille noch te doene zyn.'

Ghevraecht wat propoosten zy zonderlinghe hadden, zecht duer zyn perplexiteyt anders nyet onthouden hebbende dan dat huerlieden roup was: 'Slaet doot!! Slaet doot alle de ghone die ghewapent zyn' – ten opziene vanden welcken hem deposant dynct dat zy den voorseyden wechgheleeden ligghende ghedoken onfer de koetsepaerden als gheen wapene hebbende.

Ghehoort ende gheexamineert of hy de zelve moordenaers nyet en kende, zecht andere negheen ghekent hebbende dan eenen **Jan de Cots, de zeune Staes**, ghebooren van Killem, **Cornelis Ryckeman** van Roesbrugghe, wesende schippere, ende aldaer tanderen tyden tusschen tween bruggen ghewoont hebbende, metghaders een lanck ghezelle ghenaempt **Pierin**, saywerckere, te Hondschote woonende, **voor de reyse van Watrelos inde Palyncstraete ghebooren van Nieukercke**, zo Nipkercke, zo hy van zyn vrienden tanderen tyden te Killem woonende, tzyntent ghedroncken hebbende, heeft hooren zegghen.

Ende meer en heeft hy deposant nyet ghekent, want d'andre hem dochten waels te wesen, als waelsch sprekende.

Ghevraecht waer zy huerlieder vergaderinghe houden, logieren ofte spyse ende dranc haelen, zecht daerof gheheel ignorant zynde als tzynde noynt meer gheweest hebbende, ghezondert den voornoemden Jan de Cots, die hem te Killem woonende – te meer tyden bezocht heeft.

Ende also breeder van huerlieden leven ende conversatie hy **deposant nyet en weet**, zoo hy oock en doet **wye hemlieden ghevracht ofte te kennen ghegheven heeft dat de voornoemde vermoorde tzyntent waeren commen logieren**, noch wye hemlieden inghegheven hadde zyn huus te bespirnghen ende invaderen duer de veinster zoot vooren, ghezeyt es.

Ende de zelve moorden also thrianneyckelyck ghedaen hebbende, hebben de zelve vermoorde **afghenomen huerlieden gheweere ende wapenen**, als pistoletten, rapieren, poingnaerden ende hallebaerden, de zelve – een pot biers ghedroncken hebbende – met hemlieden draghende – zonder te **weten waer zy belenden**. Ende breeder en weet niet up als ghevraecht zynde.'

*Na de herbergier wordt zijn vrouw **Janeken** aan de tand gevoeld. Ook uit haar getuigenis blijkt dat de mannen van De Cots enduidelijk op wraak belust waren:*

'Janeken, filia Jacob de Badts, huusvrouwe vanden voorgaende deposant, oudt XXIII jaeren ofte daerontrent, ghehoort alsvooren, zecht **up haere vrouwewaerhede** waerachtich zynde dat de voornoemde soldaten met huerlieden ghevanghen ten daghe voorschreven tharer herberghe zyn commen logieren, vertheerende onder hemlieden thienen inde cant van IIII

pond parisis. Oock dat de voornoemde malfacteurs ende moordenaers ontrent de XII ende een hueren inden nacht thaerent duer de veinstere inne ghecommen zyn – twee voor haer kueckenduere staende – **aldaer zy byden viere met haeren kynde was zittende – met Jan Tlam, haer ghebuer,** eer anderstont zy van eeneghe beroerte hoorde. De welcke ziende dat zy maniere maecte van upt te staene ende voorwaerts te commene, hebben ter keucken waert inne twee pistoletten gheschoten ende ghelost, den voornoemde Jan de Cots, tot haer zeggende dat zy haer **niet roeren** en zoude ofte beroerte maken, **of hy zoude haer duerschieten,** ende hoorende dat de voornoemde huerlieden complycen up haer vaulte haerlieden fortse ende overwille waeren bedryvende, zeide oock: ‘En laet u dit nyet vaeren, dit zal noch dicwils ghebeuren, zy hebben ons – denoteerende de voornoemde soldaten – zo zeere ghezocht, zy zullent nu wel ghedyncken.’

Ende de voornoemde foule ghedaen ende ghenouch ghepasseert zynde, ende de zelve bouwen hoorende haer kynt met haer de doot van haeren beklaghen, hebben hendelinghe ghevraecht waer hy was ligghende, ende hemlieden tzelve by tvoornoemde haer kynt betoocht weesende, als vooren, riepen up hem: ‘Staet uppe, zyt ghy nyet doot, u en zal nyet mesvaeren, ende zyt ghy ghequest, doet u helpen’ – reïtererende de voorgaende dregement dat hyt hem nyet en zoude laten verdrieten tzoude meer ghebueren.

Ende also zy de voornoemd zeven moorden gheommiteert hadden, zyn hendelinghe vertrocken metten ghonen die zy zeere dreechden ende minaceerden te ghaen hanghen **ten Haghedoorne,** zonder dat zy deposante, weet wiessere af gheschiet es, zo zy oock en doet hoe ende in wat manieren de voornoemde moorden ende by wyen die ghedaen zyn gheweest, als ghedaen gheweest hebbende, eer onderstont zy de voornoemde haer kuecken heeft moghen rumen.

En weet oock nyet wye vrougher es gheweest dat de voornoemde soldaten thaeren huuse zyn commen logieren, alvooren.

Nietmin kent wel dat zy de voornoemde soldaten ten voorseyde daghe te **Berghen** wesende – ghesproken heeft, ontrent de een ende twee hueren, tot haer zeggende als dat zy tsamen thaerent zouden commen logieren, zonder dat zy tselve jeghens yemant anders vermondert ofte ghezeyt heeft dan jeghens haer mans broeder **Jan de Lookere,** woonende te Killem, in de presentie van langhe **Jan Christiaen** ende zyn wyf woonende in Berchambacht byden Vyfwech, metghaders corte Jan Christiaen, oock aldaer woonachtich.

Ghevraecht hoe ende in wat manieren de voornoemde haer veinstere open ghedaen es gheweest, zecht dat tzelve goedelix om doene was als noch clyncke, noch glendele ghehadt hebbende, ende dat zy ’t mandeken daervooren staende afghesmeten hadde, ende binnen waeren ende begonsten te schieten – eer anderstont, zy yemant ghewaere was alsvooren. Ende also van huerlieden quaet voorstel breeder niet en weet te deposeeren, noch waer zy huerlieder stercte ende refuge zyn nemende, anders dan zy by straet maer heeft hooren zegghen dat wesen zoude in ’t bosch ontrent Houtkercke.

Ghevraecht wye de zelve moordenaers zyn gheweest, zecht daerof nyemant meer ghekent hebbende dan den voornoemde Jan de Cots, als ghewoont hebbende in ’t ghebuerte van zynen vader te Killem, IX zo thien jaeren. Nietmin zach wel dat zy alle tsamen zeere wel ghestoct ende ghewapent waeren, ende onder andere een anhebbende een morillon.

Ende zo breedere duer haer perplexiteyt nyet onthouden en heeft – sluytende daarmede haer depositie.

Een van de soldaten die de overval heeft overleefd, vertelt zijn verhaal.

Jan Balen, een vande vermoorde soldaten gheschapeert – *gevlucht* - ende uutloopende zynde in 't beghinsele vande voornoemde foule, vele ende diversche wonden nochtans ontfaen hebbende, alzoo hy te bedde ghevallen was, te wyle d'andre zyne medeghezellen ter tafele zaten, zecht onder andere vande voornoemde **moordenaers wel ghekent** hebbende eenen ghenampt **Camerlynck**, Jan de Cots ende Balten Nauwynck, die agresseurs ende eerste huerlieden invaseurs zyn gheweest, hemlieden zeer onvoorzienelyck in huerlieden camere, verrasschende ende besprynghende, schietende terstont over al vele ende diversche schoten met huerlieden pistoletten, zo dat zy de ghone die ter tafel zaten terstond ter eerden hadden ende vele wonden gaven naer huerlieden doot.

Binnen welcken tyde hy deposant half doot, half levende, bachten onder den ovne vanden voorseyden herberghe hem ghesalveert heeft, te bet

dat de weerdinne boven ghecommen zynde in de voornoemde foule gheerne verbeden hadde **huerlieden corporael Inghel Baeroen** als haeren **boel betekenis** wesende, zo hy heeft hooren zegghen, hoe wel hy oock verslegghen es.

Ten upziene ende respecte van welcken dynct hem deposant dat zy behoorde **suspect** te wesen vande voornoemde foule, te meer dt zy snavens van Berghen thuus ghecommen zynde, zeyde dat zy onderweghe ghenouch toeghesproken hadde gheweest van drie ghezellen, zonder den eenen, by haer ghekent, te willen denommeren, commende thuus ghenouch beroert met haeren blooten snydere inde hant, *met zijn mes in zijn hand*.

Angaende tsalveeren van haeren man, zecht daerof anders nyet ghezien hebbende dan by toe doene van zynen kynde zoo't vooren gehzeyt es.

Ghevraecht of de weerdinne **haer schoonzone snachts corts voor de foele zandt zond om eyeren** ten verzoucke van Barre Saenmande, zecht dat ja; **nemaer en weet nyet of hy de deure achter hem open ghelaten hadde ofte nyet**, noch of hy voor de zelve foule ghekeert was ofte nyet.

Ten laetsten **suspecteert de voornoemde weerdinne van eeneghe collusie**, - *men verdacht de waardiin dus van een geheime criminele samenwerking met de overvallers* - te meer by dat zy van Berghen duer Hondtschoten **contrarien wech thuus ghecommen** es, naerdien zy thaeren huuse ghearriveert waeren, nemaer zekerlic nyet en weet.'

Ook van enkele stamgasten van Sint-Joris, krijgen we nog een 'depositie':

Jan van Wynsberghe, ghezeyt Tlam, **smet te Roesburgghe**, oudt XXIII jaeren, ghehoort als de voorgaende, zecht daer of ander nyet wetende dan alzo hy en voorseyde daghe van Stavele thuus ghecommen zynde ende ter voorseyden herberghe **om bier ghegaen**, wesende **corts voor de voornoemde foule**, zo heeft hy de duere vander zelve herberghe onghesloten ghevonden by dat den zone vander zelve huuse omme eyeren ghegaen was, ende zekeren tyt inde kuecken met de weerdinne ghedivirseert – *of gesproken* - hebbende, heeft **zeere corts daernaer**, emmers gheen quartier heurs, hooren schieten, twee zo drie schoten, en dezelve weerdinne voorwaerts gaende, zoo **hoorde** hy die spreict tot haer **roepen: 'Blyft binnen of tes om u lyff'** met welcke woorden hy deposant hem bachten ghesalveert heeft zonder dat hy

weet waer de zelve weerdinne belende, noch inschelycx hoe ende in wat manieren de voornoemde moorden ghecommitteert zyn gheweest, by wyen ofte wyens wroughinghe ofte accusatie, noch insghelycx waer de zelve malfacteurs huerlieden slydre ofte refuge zyn nemende, noch wye hemlieden zyn onderhoudende. Nietmin zecht naer de voornoemde foule als ghebuer bevonden hebbende dat de voorseyde veinstre open stont zonder zekerlyc te weten of zy daer duere ghecommen waeren ofte nyet, zoo hy oock en doet of den voornoemde knecht thuus ghecommen was ofte nyet. Ende also breeder niet wetende, sluyt hiermede zyne depositie.

Clays Provengier, filius Roberts, oudt XL jaeren, ghevraecht als de voorgaende, zecht by eede waerachtich zynde dat de zone vande voornoemde weerd tzyen huuse omme eyeren ghecommen was te wyle de voorseyde foele ghebeurde als hoorende, als hy jeghens hem sprack, zekere pistoletten af schieten, hem midts dien vraghende watter tzyent schelend was, daer up hy hem in andtwoorde gaf als dat huerlieden gasten zyn slaepende ende zyn noch drynckende waeren, zonder te weten ofte ghehoort t'hebben van eeneghe zwarichede....
Verder zegt de deposant dat hy hoorde gheleerst volck passeren, zonder die zekerlick te kennen ofte ziene, hendelinghe es den gheseide knecht thuuswaert ghekeert, zonder d'eyeren mede te draghen, duer de voornoemde foele, ende hy deposant thuus ghebleven, zo dat hy breeder vande voornoemde foele nyet en weet te deposeeren.

Ook de zoon en dochter van de herbergier worden nog ondervraagd:

Michelken, filius Willem de Lokere, voornoemd, oudt XIII jaeren, zecht dat hy byde voornoemde zyn schoonmoeder – *stiefmoeder?* - ghezonden es gheweest ten huuse van Clays Provengier omme de voornoemde eyeren te haelen, ten verzoucke ende begheerte van een vande voornoemde vermoorde, ter wylen dat de voornoemde foele gheschiede, hy deposant achter hem sluitende de duere up de clyncke, zo hem dynct, ende also den weet niet hoe de voornoemde moordenaers innegherocht zyn, ten **zy duer de voornoemde veinstere, want zy die open vonden, de houtten traille betekenis van diere gheweert wesende**, ende also breedere vander voorseyde foele hy niet en weet, te min by dat hy **van hemlieden vervolcht** wiert in 't thuuswaert keeren totten houtten brugghe die zy niet en passeerden.

Janeken, filia Willem de Lokere, oudt XII jaeren, zecht naer de voornoemde foele haer vadere verbeden hebbende **inder manieren alsvooren haer moerken altyts blyvende inde kuecken duer de dreegementen vande voornoemde bouwen**, zonder boven te ghaene, de zelve foele gheduernde. Ende en weet anders nyet of zy en zyn duer de veinstre inneghecommen, want die naer huerlieden vertrecken open ghevonden es gheweest als vooren. Ende duer de beroerte van dien danof breeder nyet en weet.'

Op 24 januari vindt nog een tweede ondervraging plaats over de overval.

'Tweede informatie ghehoort up den moorden ghedaen inde persoonen van zese

soldaten, wesende in dienste vande bailliu van Berghambacht, metghaders eenen ghevanghen, ghebuert den VIIIden in lauwe LXVII binnen den huuse ende herberghe van St. Jooris up Roesbrugghe, present Joncheere Guillaume van Ghestelles, joncheere Jan vanden Clichthove

ende Jooris Knibbe, schepenen ende cuerheers slants van **Veurnambacht**, *de jurisdictie waaronder Roesbrugge toen viel*;
den XIIIde in lauwe LXVII. – den 14de januari 1567 – in nieuwe tijd – 1568.

Twee andere overlevende soldaten kunnen nu ook hun verhaal kwijt:

Daniel de Wite, oudt XXX jaeren ofte daerontrent, **soldat** vanden bailliu ende lande van Berchambacht, zecht bye ede dat also hy met acthe andere soldaten last hadde vanden bailliu van berghambacht te gene naer Houdtkercke **omme aldaer te apprehenderen eenen Vincent Oustlandt, metghaders Mahieu Oustlandt, zynen broedere**, hebben aldaer wesende gevanghen den voornoemden Mahieu, commende van dar by 't beleedt van Ingele Baroen, huerliederen corporael naer Roedsbrugghe, twelcke ghebuerde den voornoemden VIIde in lauwe laetsleden, ontrent de zesse heuren inden avondt, ghaende ten logyste inde voornoemde herberghe van St. Jooris, aldaer zy gheeten hebben vande navondt ende up gheweest tot **ontrent de twaelf ofte een heuren** inden nacht, vereert hebbende ontrent L schele ghescreven anden boom vander ghelaghe, zonder den cost van binnen – up welcken tyd also hy deposant rustende was up een bedde – zyn aldaer onvoirschrevellycke inneghecomen vyf zo zesse vande voornoemde moordenaers, **afschietende huerlieder bussen ende pistoletten upde soldaten** aldaer wesende, **roupende tsamen: 'Schiet ende steect al doot dat gheweere heeft'** – metten welcken desen deposant heeft hem laeten vallen tuschen tbedde ende tstroy up 't planchiet vander camere ende vaute, hoorende dat de voornoemde radbauden zeyden tot anderen: 'Neempt al 'tgheweere ende laet ons ghaen'.

Up welcken tydt twee zo drie vander zelve radbauden ghecommen zyn an 'tbedde ende 'tstroy en heben ghepoocht hem deposant daer uute te haelen, dreeghende hem te duerschietene ende te duersteken, twelcke den deposant ziende ende hoorende, zeyde dese ofte derghelycke woorden: 'Al tghene dat ghylieden my doet, ghy lieden doetet my met onghelycke, want ic ben een ghevanghen'. Daerup de zelve radbauden zeyden: 'Zyt ghy een ghevanghen, compt uute.'

Schilderij van David Vinckeboons

Twelcke hy oock zo ghedaen heeft ende naerdien hy uutghecommen was, hebben hem ghebonden met eene lampte ende also hy deposant begheerde zyn schoen aene te doen, zeyden zy tot hem; ‘Ghy en hebt gheen noodt van schoen’, dreeghende hem ter stonde te ghaen hanghen.

Zecht dat also den voornoemden Inghel Baroen noch was roerende, zo zeyde een van hemlieden: ‘Steeet hem doot!’

Dien volghende heeft een van hemlieden den voornoemde **Baroen gheslegghen in zyn hooft met een hapken handbijl**, ende een ander gaf hem drie zo vier wonden met een hallebaerde. Zecht da thy hemlieden hooche zegghen; ‘**Ghylieden hebt ons zo langhe ghezocht ende wy hebben ulieden ghevonden eer ghylieden ons ghevonden hebt.**’

Zecht dat also de voornoemde radbauden uutten zelve herberghe ghescheden zyn, hebben hem deposant ghebonden wesende alsvooren, met hemlieden ghevieren ende commende ontrent de **beke die loopt byden Haeghedoorne** hebben onderlynghe gheseyt: ‘Laet ons hem niet voordere leden, maer laet ons hem ontcleeden ende handen ende voeten bynden ende hem hier inne werpen.’

Ende also tzelve belt was bye enen vanden hoope, zyn zy voorts **gheghaen tot den Haeghedoorne** ende aldaer tsaemen ghesproocken hebbende hebben hem deposant ontslegghen, snydende in stucken de coorden daarmede hy ghebonden was, zegghende dat zy den bailliu van Berghambacht, Veurnambacht ende Hondtschoote wel vynden zouden, ende hemlieden **cappen also cort als bruis**. Ende was hy deposant van hemlieden bedwonghen te beloven dat hy niet meer jehgens hemlieden dienen en zoude.

Zecht nyemandt meer ghekendt thebbene dan eenen **Jan de Cots**, ghebooren van Quaetypre ende pleecht te woonen te Killem. Ende anders en weet niets breedere te deponeren, sluytende hiermede zyne depositie.

De laatste getuigenis lijkt de onschuld van de waard en waardin van Sint-Joris nog meer in twijfel te trekken:

Mahieu van Houcke, oudt XLIII jaeren, oock soldat alvooren, ghevraecht als den voorgaenden deposant, zecht dat also hy met noch drie andere soldaten den voornoemden VIII ste in lauwe was **onbytende te Berghen inde herberghe van ’t Gouden Peerdeken**, heeft Inghel Baroen, huerlieden corporael aldaer **inneghehaelt de weerdinne van St. Jooris te Roedsbrugghe**, haer belovende tsnavonts theuren huuse te commen logieren met zynen volcke, van waer de voornoemde soldaten in nombre van neghen tsaemen ghecommen zyn naer Houdtkercke, ende hebben aldaer ghevanghen eenen Mahieu, die hy deposant anders niet en kendt, metten welcken zy ghecommen zyn naer Roedsbrugghe, arriverende ontrent de zesse heuren inden avondt, commende logieren ten huuse ende herberghe van St. Jooris. Ende naerdien zy aldaer gheweest hadden ontrent eene halfve heure, zo es inneghecommen de weerdinne vande zelven huuse met een bloot mes in huer handt, ende ghevraecht wesende van Inghel Baroen – zo hy deposant ghehoort heeft uutten monde van **Valentin Dieryck**, een vande soldaten die daer present was – hoe zy zo beroerlycke inne quam, ghaf daeruppe in andtwoorde: ‘**Het es alleens wat dat es, altyts comme ic metten messe inde handt.**’

Zecht dat also zy gheten hadden vanden avondt ende uppe gheweest tot ontrent den een heuren ende half, desen deposant metten voorgaenden up tbedde rustende, zyn aldaer inneghecommen de voornoemde moordenaers, af schietende huerlieder bussen ende pistoletten, zonderdat hy yemandt van hemlieden kende – up welcken tydt es een van hemlieden ghecommen an ’t bedde daer hy deposant up legghende was, hem treckende van daer ende hem deposant voor hem steekende tot de deure ende steghere vander camere – ende also terstondt dar up ghecommen zyn noch twee vanden hoope met elck een pistolet in

huerlieder handt – hebben ghevraecht to den ghonnen die desen depositant vast hadde: ‘Wat man es datte?’

Daerup den voornoemden moordernaere antwoorde: ‘Het es een ghevanghen’ – laetende hem misdien passeren tusschen hemlieden ende afghaen tot beneden ende ghanck

Ende also hy depositant van daer es gheghaen ter voordeuren uute, heeft daer ghevonden noch zesse vanden zelve hoope, dan of de twee ghewaepend waeren met elck eene maillierie – *soort jas bestaande uit metalen ringen* - vande welcken een ghecommen es an hem depositant, ende cloppende up zyn schouder heeft hem ghevraecht ende gheseyt: ‘Broeder, waer hebben zy u ghevanghen?’

Daer up hy depositant niet en antwoorde ende heeft anderwerf ghespronghen tot binnen den huuse, hem vorts salverende duer den ghanck ende achterduer tot boven den ovne vanden huuse.

Zecht dat also hy ghyneck naer de straete, hoorde de weerdinne roupen: ‘Moort!’

Zecht wel ghesien thebbende den weert anden huuse up de camere staende recht up, zonder te weten of hy ghequest was ofte niet.

Ende breedters niet wetende, sluyt hiermede zyne depositie.’

Na dit zoveelste brutale incident is er geen weg terug meer. Op 11 januari 1568, luttele dagen na de bloedige actie in Roesbrugge, trekken de bosgeuzen van de Westhoek hun laatste troefkaart.

De coup van Spanjaardsdale*

*Volgens bepaalde historici planden de geuzen op **zondag 11 januari 1568 in Poperinge** een grote bijeenkomst van geloofsgenoten van heinde en verre. Bedoeling zou geweest zijn om tegen de middag eerst de (kreupele) predikant **Jan Michiels** het hoge woord te laten voeren, en daarna, op het ogenblik dat er een processie uitgaat in de stad, zal er een verrassingsaanval plaatsvinden. De stad zonder verdedigingswal lijkt een makkelijke prooi.*

Pauwel Heinderycx:

:‘Onder het beled vanden voornoemde **Jacob van Heule, Jan Michiels**, minister, ende **Jan Camerlynck**, is eene bende wilde Geusen by nachte gecommen te **Spangnaertsdale, by Poperinge**, in meeninge de gevangenisse dier stadt open te breecken ende de **gevangene Geusen er uut te verlossen; verders vande kercken ende de huysen der rijkste inwoners te plunderen.**

Sy waechden het niet hun voornemen te volbrengen, om datter eenige hunner benden, op welckers medewerckinge sy reeckenden, ter gestelde plaets niet gecommen waren.’

Het toponiem ‘Spanjaardsdale’ vinden we in de archieven van de 16e eeuw terug voor een herberg aan die zich anno 2016 op de hoek van de Diepenmeers en de Duinkerkestraat zou bevinden..

Backhouse:

‘Camerlynck zelf vertelt ons wat er na de preek van Jan Michiels had moeten gebeuren:

‘...tsermoen ghedaen synde, te doen een aanval met bewapende volcke van de selve presche up de stede van Poperinge ende van daar voorts **doet te slane alle de priesters** ende de ghone die hemlieden soudon willen beschermen; ende voorts de **nieuwe religie binnen deze lande te planten...**’

*Volgens deze thesis wilden de bosgeuzen **Poperinge dus als springplank** gebruiken voor een **tegenoffensief** waarbij het Westkwartier en wellicht de gehele Nederlanden werden veroverd.*

*Maar net als in de Sint-Sixtusbossen lacht Dame Fortuna hen niet toe: een gietende regenbui verstoort de timing van de aanval. Nog een toevalligheid speelt in de kaarten van de stadsmagistraat: spelende straatkinderen vangen iets op over de samenkomst en zijn hierover bezig, net als een schepen van Poperinge voorbij wandelt. Het duurt niet lang voor de ‘Wet’ geälarmeerd is en baron Rassenghien een versterking van 100 soldaten kan sturent. Diezelfde dag nog komt de baljuw van Poperinge in ’t Cleen Graveke in Westouter acht gewapende mannen op het spoor. Zeven onder hen worden aangehouden en naar Poperinge overgebracht. Een van de gearresteerden is een zekere **Jakob Visaige** uit Dranouter. Hij zou met een 300-tal andere Vlamingen uit Engeland teruggekeerd zijn om de Bosgeuzen te komen versterken. Hij biecht het hele aanvalsplan op.*

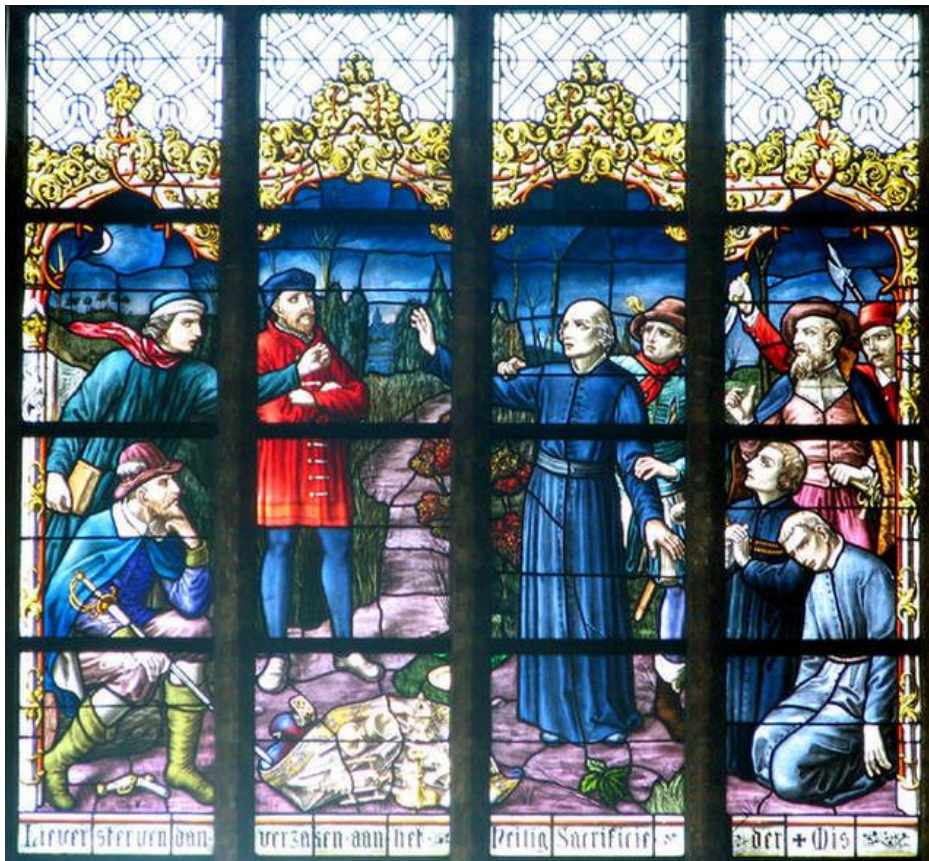
De 3 martelaars van Reningelst

*De droom van **Heule** en zijn coalitie om een in het Westkwartier een ‘geuzenrijk’ te stichten, is voorgoed voorbij. Wat volgt is een nachtmerrie, die **Pladijs** beschrijft in zijn ‘Kroniek van Elverdinghe’. De pastoor, kapelaan en koster van Reningelst worden ontvoerd en na een schijnproces omgebracht.*

‘Na dat dese schelmen in verscheide plaetsen hun quaed hadden uytgevrogt, onder ander **Jacobus Heule en Joos Michiels**, genaemt den predikant, een zeer boos en goddeloos opset, ontrent Poperinge, in eene plaetse genaemt **Spangnaertsdale**, niet hebbende konnen uytwerken, zyn zy den aankomende nagt, met hunne bende, bestaende in 40 personen, vertrokken naer den kant van Reninghelst. Langs den weg vertoevende en vernagtende in een herberge genaemt de **Nachtegael**, in de welk zy hun by het vier gedroogt hebben, geheel nat zynde door den regen van den voorgaende ndag.

Ontrent den dag verstaen hebbende door de bespieders dat sy voorgezonden hadden, dat den pastor aldaer t’huys was, vyf of ses van hun zyn gegaen in de kerke en de andere naer het huys van den pastor, en van den capellaen. Den pastor wedergekeerd synde van Vormesele alwaer hy vernagt hadde, was besig met syn officie te lesen en bereyde sig tot het celebreren der Hoogmisse (want het was verkoren maendag), als dese landlopers of geusen hem beneffens den capellaen en den derden priester aengevat hadden, hebben zy hun eenigen tyd vast blyven houden, tot dat zy al de schilderijen der kerke, de boeken, het gewaet, en diergehlyke gescheurd ofte verbrand hadden:

dit gedaen synde, hebben sy den pastor (eenen man van groote deugdsaemheyd ende geleertheyd, die eertyds president geweest hadde der latynsche schoole tot Ypre met de twee andere priesters weggeleyd, hunnen weg nemende naar Loker, van daer naer Dranoutre, Kemmel, Nieuwkerke en Nipkerke, ondertusschen dese priesters altyd nugteren blyvende. Op den weg bedreven dese geusen even groote, ja meerder vreedheyd in de kercken, die sy voorby gingen, als sy gebruikt hadden in de beeldstormery vande maend augusti van ’t jaer 1566.

Brandglazen in de kerk te Nieuwkerke als illustratie voor de moorden op de priesters.

Den pastor van Dranoutre grooten tegenstand biedende, werd grootelyks gequetst in het hoofd en eindeling gepraemt met hun te gaen. Voor 't lest, op den selven dag de kerke van Nipkerke geplunderd

hebbende, syn sy voor de nacht gekomen in het bosch van het Westhof, gelegen tusschen Belle, Nieuwkerke en Nipkerke, **niet verre van den Zwartenberg**, aldaer zyn de dry priesters door Heule, Joos Michiels en nog twee andere raedsmannen geoordeeld geweest de dood verdiend te hebben, terwyl dat uyt de H. Schrifture genoegsaem bleek, dat hunne dood regtveerdig was.

Den inhoud der sententie tegen hun uytgesproken, **door Jacobus Heule** was:

Omdat sy hun door **eene vrede tyranie** gesteld hadden **tegen de belyders der suuyvere leeringe**, en omdat sy vele van dese by de magistraten beklapt hebbende, ter dood gebragt hadden, daer en boven omdat sy hertnekkige papisten waren, ende leeraers der afgoderien, sullen sy onthoofd worden.

Een der drie priesters, die de andere in grootheyd en ouderdom overtrefte, ondervraegd synde of hy bereyd was de misse af te zweeren, en te beloven van nooyt meer misse te doen, antwoorde dat hy **liever hadde te sterven als dit te doen**;

al degene die dese priesters gekent hebben, houden staen dat desen geweest heeft meester Judocus, den pastor.

Naer dese antwoorde heeft men hun geleyd van den berg in een nabygelegen bosch, in hetwelke sy op den selven dag dat sy hadden gevangen geweest, zeer vreedelyk zyn ter dood gebragt, s'nagts ten 11 uren; en alhoewel de sententie uytspark dat sy moesten onthoofd worden, nogtans door de

oorsaeke van de waekers, door dewelke sy verrast waeren, syn sy nog op eene vreedere maniere omgebragt geweest; en onder ander meester Judocus, veel slagen en doodelyke wonden ontfangen hebbende, en ten lesten met het zweerd grootelyks gequets zynde, heeft zynen geest aen God zynen schepper gegeven, tot den lesten oogenblik uytroepende met den publicaen, Heere weest my zondaer genaedig.

Den capellaen, behalven andere wonden, dry besondere in de kele ontfangen hebbende, wierd versmagt.

Den derden toen dat syne onderste lippe afgesneden was, wierd doodelyk gewond in 't midden van syn lichaam, waer hy korts daer naer is gestorven.

Alhoewel den goddeloosen raed der voorseyde moordenaeren, vastgesteld hadde den pastor van Dranoutre op de selve wyse te doen sterven, nogtans, vele voor hem ten besten sprekende, en door andere middels aen God bekent, is hy de dood ontkomen.

Hunne lichaemen wierden eerstmael gevonden op den 19 january en op den volgenden dag wierden sy, volgens het gebruyk der roomsche kerke, seer eerbiedelyk begraven in de kerke van Reninghelst.

Ten lesten, op den 24 van de selve maend, heeft den deken van Poperinghe hunnen solemnelen uytvaerd gedaen, twee honderd of meer aensienlyke personen daer tegenwoordig zynde.

Dese priesters, alsoo ter dood gebragt zynde, hebben de bloeddorstige geuzen geheel den volgenden dag geschuyt in een bygelegen huys, en dat omdat er verkondigt was, op den volgenden nagt, door Joannes Michiels, hunnen predikant, een sermoen te sullen gedaen worden op eenen bygelegen berg, genaemt **den Monteberg**, tot hetwelke de andere van hunne bende soo van Nieuwkerke als van Steenwerk, Meessen en andere aenglegen plaetsen, verwagt waren.

Nogtans dit sermoen wierd naergelaeten, omdat er hun door seker tydinge aengebragt wierd dat **Simon Rythovius uyt Yper aenquam** met een groot getal soldaeten **om hun te vangen**. Insgelyks wierden al degene die daer naer toeqamen, door de schaepwagters, die ontrent desen berg weyden, verwitigt, dewelke de aenkomste van den voorseyden Simon aen hun te kennen gaeven.

Ondertusschen, de moordenaeren vertrekkende naer Reninghelst, hebben aldaer hunnen roof gedeelt en van malkanderen gescheyden; Jacobus **Heule is** vertrokken **naer Vrankryk**, terwyl dat **Joannes Camerlinck** sig begaf **naer Bergambagt**.

Wanneer dan dat Simon Rythovius tot den geseyden berg is aengekomen, heeft zeer neerstelyk ten allen kante de geusen gesogt, maer niemant gevonden.

Het **grafschrift der** geseyde **priesters** luyde aldus:

Meester **Jacobus Heugensoone**, pastor van Reninghelst, diocese van Ypre, in de bloeye syns levens is van de geussche moordenaeren seer vredelyk gedood geweest in 't jaer 1568, op den 11 january, volgens den Roomschen almanach.

Op dat de bitterheyd der dood aen dese priesters gedaen ten alle tyde aen de naekomelingen soude bekend wesen, zyn dese volgende woorden op hun grafschrift geschreven in't jaer ons Heeren 1569, den 13 january.

De verwoede beeldstormers, naer eene schrikkelijke onteeringe deser kerke en alles dat er heylig was, hebben door geweld met hun geleyd de dry priesters van dese kerke: **meester Judocus Heugesooone, pastor, Mynheer Robertus Ryspoort, Capellaen, Mynheer Jacobus Paneel, Koster**, en naer dat sy hun seer schandelyk den geheelen dag hadden rondgeleyt, hebben sy hun den volgenden nagt, ontrent 11 uren, in het klaer maeneschyn, om hunne standvastigheyd in het catholyk gelooven, op de prochie van Nieuwkerk, in eene leegte een weynig afgelegen van den weg, vreedelyk gedood,

alwaer hunne lichaemen eengie dagen daer naer, door de groote koude vervorsen gevonden zynde, op dese plaetse met vele eere zyn begraven geweest, aen de welke onse gebeden niet soo noodig en zyn als wy de hunne moeten verwagten. R.I.P.

De wilde geusen vertrokken met omtrent 50 mannen naer **Bambeke, Ochtezele, Wynnezele, Herzele, en Wormhout** en andere parochien, overal vallende op de beelden en kerkelyke goederen. Zy zouden de priesters van de voorseyde parochien ook vermoord hebben, hadden sy hun kunnen krygen. Ondertusschen is den **pastor van Soxs**, by Bergen, van hun **gevangen** genomen geweest. Daer mede niet te vreden, hebben sy hun begeven naer **Eeke** en aldaer de kerke beroofd en onteerd hebbende, zyn langs het **bosch van Steenvoorde** wedergekeerd naer **Hondschote** en van daer **naer het klooster van Rousbrugge**, alwaer sy de nonnen kwalyk handelden, aten en dronken hetgene sy vonden en weg droegen al hetgene verporrelyk was.'

*Ook **Jan Breufkin**, de pastoor van Dranouter, werd tijdens deze wilde raid ontvoerd. Hij kan het gelukkig wel nog navertellen, op 17 januari 1568 aan Gillis de Corte, de 'griffier' van de Ieperse magistraat, en Jan van Lichtervelde, heer van Beaurewaert. Het meest uitgebreide relaas van de dramatische gebeurtenissen bij de Zwarteberg hebben we dus aan hem te danken:*

. 'Heer Jan Beufkin, prb. Ende prochie papa van Dranoutre, in Bellambacht ghebooren, vander stede van Ghendt, oud XL jaeren, ofte daer ontrent, verclaert ende affirmeert voor warachtich, in verbo sacerdotis,

hoe dat maendagh laetstleden den XIIde deser maendt, tsnuchtens naer den thien hueren, alsoo hy deposant in zyn huus was by den viere, zyn daerin ghecommen ende hem angeschoten vier mannen hem onbekent, anders dan den eenen ghenaempt es **Pieter van Hondschote**, van der oude van ontrent XXIII jaeren, voorsien de twee met bussen ende d'ander twee met hallebaerden ende pistoletten, de welcke tot hem zeyden:

'Ghy pape ghy afgoden dienaere, gheeft ons u ghelt,' nemende hem midtsdien zyn rieme af ende zyne tasse daer zyn ghelt in was, bedraghende IIII schellinghen grooten, nemende oock boven dien zynen hoet ende hem ghevende eenen anderen hoet, zeere bebloet, de welcke, zo hy deposant naermaels verstaen heeft, was de hoet die zy gheweert hadden eene van de personen die zy vermoort hadden onlancx te Roedsbrugge.

Namen oock voorts de boucken van hem die spreict, ende branden de zelve in 't vier tzyen huus ende tzynder presentie, steeckende voorts hem die spreict uut zyn huus ende van daer leedende up 't kerckhof van Dranoutre, alwaer hem te ghemoeten quame eenen persoon ghenaempt **Daem de Coninck**, ghebooren van Steenvoorde, zoone van Franchois de Conynck, jegenwoordelick ghevanghen te Cassele ter oorzake vande troublen vander nieuwe religie, de welcke up hem deposant zyne busse vulde voor hem staende ende hem dreeghende daarmede te duerschietene, zegghende: '**Ghy pape, ghy hebt myn vader verraden ende doen vanghen, ghy moet hanghen.**'

De oude kerk van Dranouter

De welcke busse hy deposant, midts dat hy zeer by was, met zynen arm afsmeet, by den welcke de voornoemde Daem de Conynck, smet hem die spreict met de zelve busse op zyn hoofd zoo dat 'tbloet daeruute in groote overvloedicheit ghelooopen heeft, zo wel up 't kerckhof als inde kercke, daer hy deposant by de voorseide

gheleet wiert.

Hebbende aldaer gevonden den prochie pape van Reneghelst ende de twee capelanen vande zelve prochie van Reneghelst ghevanghen, wesende de prochiepape van Reneghelst gheduumptzert ende hebben voorts 't crucifix afghetrocken met de clocstrynghen ende verbrandt binnen de zelve kercke met een deel vande soberste abyten ende ornamenten, ende smeten in 't vier 't heilich sacrament vanden autare, spottene ende gheckende, daremede zegghende: '**Ziet, ziet wat miracle dat ulieden God can doen;**' ende bewaerden voorts de ciborie, die was van zelve, vergult an

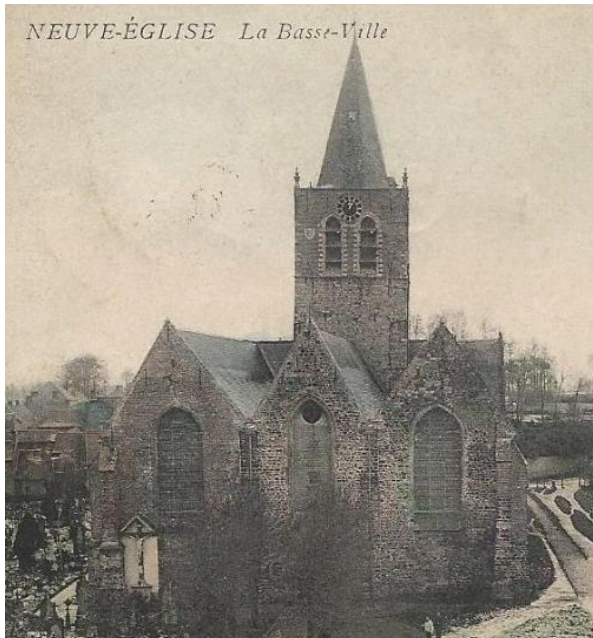

de canten, metsgaders drie kelck'n, twee cruucen, twee zelveren schalen ende de costelicke ornamenten als fluwelen casulen ende dierghelycken.

Twelcke ghedaen zynde is de voorseiden hoop van daer vertrocken onder 'tbeleet van een joncman, bet dan XXX jaeren oudt, van middelbaer stature, blond van aenzichte ende zeer blond van haere, met uutpulende ooghen ende een scherpe nueze, sprekene goede vlaemsche taele, die men aldaer zeyde te wesen een edelman, toeghenaempt **Huele**.

Ende was oock voorts alsdan in 'tzelve ghezelschap **Jan Michiels als predicant**. Waeren oock de voornoemde drie priesters van Reneghelst ende hy die spreict van Dranoutre vertreckende bedwonghen te draghen de packen van 'tgoet dat de voorseide kerckeschenders gherooft hadden in de kercken van Reneghelst, Locre ende Dranoutre.

Zegt bovendien dat den voorseiden hoop van Dranoutre ghearriceert *aangekomen?* is **te Kemmele ontrent de twaelf huere in den middaghe**, alwaer zy den coster deden met ghewelde de slotels halen ende de kercke opendoen, breeckende, roovende ende branden daer de beilden, boucken, ornamenten ende al wat zy vonden dienende tot vercieringhe vander kercke, uutghesteken tzelve, zyde ende fleweel, twelcke zy hemlieden droughen, ende quam aldaer eenen manspersoon, zeer lutter baerts hebbende, oudt XXX jaeren ofte daerontrent, die de *rabouwen* hiet wellevommen ende schoncse bier, twelck zy betaelden.

Hebben oock betvoorts van daer ghetrocken tot Nieuwerkerke, alwaer sy wel een vierendeel huers stonden voor de kercke eer zy daerin conste gheraken, midts dat de coster hem secreet hielt, ende angaende dien hadden de *rabauwen* tkerckhof rondsomme beleyt met haerlieden bussen ende ghynghen eenighe in 'thuus vanden bailliu van Nieuwerkerke die niet 'thuus en was, uut wiens huus zy zyn gheweere brochten.

Ende endelinghe wierdt de kercke met de slotels open ghedaen, binnen de welcke kercke de voorseide kerckschenders ghelycke brake, roof ende brandt ghedaen hebben als te Dranoutre ende te Kemmel. Boven dien oock ghynghen op den torre vande kercke, van waer zy afbrochten veel stocken ende ornamenten vande kercke ende onder andere

een blaauwe fleweelen cappe, die zy oock verbranden.

Ende en zach hy die spreict niet dat yemandt van de inwoonende van Nieuwerkerke daerjehens debvoir dede omme resisteren, noch oock yet daer jehens zeyde, dan een man alleene, die ooc terstont met een busse op zyn lyf ghesmeten wierdt, ontrent t'Scaeck ende midts dien riep de ghone die de ghevanghen priesters bewaerde, wezende een Parmentier *betekenis* van Hondschote, toeghenaempt Appetitken, dat men al doot slaen zoude die eenich wederstant deden.

Ende gheleet hebbende te Nieuwerkerke een huer ofte daerontrent, ghedurende huere ghebesoingnierde ende andersins, zyn van daer vertrocken naer Nipkercke, tot dewelcke hemlieden alsdan ghevought hebben noch zes mannen, daer of, zo hy deposant verstont, de drie waren van Nieuwerkerke, ende van d'andere drie was de eene huerleiden officier criminel, wesende een Franchois *Fransman*, die zeyde **buel gheweest t'hebben te Ossenbrug in Westfalen**.

Ende deden hem deposant ende dandere drie priesters de packen draghen als daer te vooren.

Zoe dat zy ontrent de vyf hueren te Nipkercke ghecommen zyn, alwaer zy verstaende datter zeven soldaten van Ryssele waren, zyn eenighe vanden hoop dezelve achterghelopen, nemaer ziende dat de voorseide soldaten hemlieden ter weere stelden ontrent een schuere, zyn wederghekeert naer den grooten hoop tot Niepkercke. Alwaer zy insghelix al ghebroken, ghebrandt ende gherooft hebben, vanghende bovendien eenen dienaere vande justicie, omme dieswille dat hy tanderen tyde, excercerende zyn officie, eenighe ketters hadde helpen vanghen; nemaer dezelve ontliep hemlieden daer ter plaetse.

Deposeert bet voorts dat de kerckschendinghe ghedaen zynde te Niepkercke, zyn van daer ghegaen tot halfweghe Nieuwkercke, ende van daer hebben een ander wech ter zyden afghenomen duer merschen, velden ende haeghen, tot dat zy quaemen ontrent een groot pachtgoet, aldaer zy niet in en ghynghen, ende aldaer stille staende, deden huerlieden ghevanghenen bezyden staen ende hilden raedt onder hemlieden, ontrent een half huere tyts. Twelcke gheschiedt zynde, is tot hemlieden den hoop ghecommen, zegghende de voornoemden edelman die men zeyde te wesen Huele, metgaders den predicant Jan Michiels, hoe dat zy vier ghevanghene priesters zouden moeten sterven, ende dat zy midts dien hemlieden daertoe zouden willen schicken ende huerlieden ghebeden spreken.

Waerup zy ghevanghen zeyden dat zy niet en hadden misdaen, vraghende midsdien waeromme zy zouden moeten sterven. Ende hemlieden wiert daerup byden predicant Jan Michiels gheantwoort, dat hy de voorseide drie priesters van Reneghelst over een jaer t'leven hadde ghegheven, ende midts dat zy daarnaer hadden ghecontinueert van 't volck de justicie over te gheven, dat zy zouden moeten sterven, zoo oock van ghelycken hy deposant, omme dat hy een afgodendienaer was.

Mids welcken zeyden zy ghevanghenen huerlieden ghebet in latyne, daermede de *rabouwen* spotteden ende ghechten. Ende hebbende hemlieden noch wel een half myle betvoort gheleet, hebben anderwaerf hemlieden vermaen ghedaen van huerlieden ghebet te spreken, ende noch derde warf deden hemlieden dierghelyks vermaen wesende up eenen bergh tusschen Nieukercke ende Dranoutre, ontrent den Zwarten Meulen, daer neffens een cleen herberchskin staet, ende wierden zy ghevanghenen midts dien by acht persoonen uut den hoop afgeheet van den bergh in een dal, zegghende de zelve persoonen tot de ghevanghenen dat zy moesten sterfven – zonder nochtans te verclaeren by wat doot – midts dat de wille van huerlieden capiteyn, te weten de voorseiden Huele, zulck was ende dat hy dies last hadde vanden prince van Condé.

Waernaer oock dien volgende hy deposant ende de voorseide drie priesters ghelast te knielen ende knielende hebben hemlieden alle huerlieden cleederen ende oock huerlieden hemden afghetrocken, uutghesteken de cleederen vanden deposant, midts dat hy gheheel bebloet was vande wonde die hy snuchtens daer te vooren hadde ontfanghen in zyn hooft, twelcke ghebuerde up den voorseide maendach, ontrent de elf hueren in de nacht, in een zeer claer maeneschyn.

Ende wiert de voorseide pastor van Reneghelst knielende voor hem deposant by den buel ggehauwen wel twee vyngheren diepe in zyn hals, ende terstont daarnaer wiert by den zelve buel met den dutschen deeghen duersteken, ende noch insghelicx met een hallebaerde by een andere persoon, ende endelinghe wiert noch ggehauwen van achter by een joncman van Nieukercke, wiens naem hem onbekent is ende oock by een anderen joncman van Reneghelst, temmerman an zyn ambacht, zo hy zeyde, die hem hieu met een hapkin. Ende van ghelycken oock wierden dandere twee priesters van Reneghelst, aldaer knielende, vermoort ende dootghehauwen.

Ende also den dootsclach vanden derden priester ghebuerde ende dat hy die spreict ooc anders niet dan den slach en verbeyde, wiert afghetrocken bye enen vande voorseide acht persoonen, ghenaempt **Hans Camerlynck, die verboot den buel ende d'andere dat zy hem deposant niet en zoude griefven**, zegghende de zelve Hans Camerlynck tot hem die spreict,: **'Ic hebbe**

u uwe lyf ghegheven, u en zal gheen grief gheschieden, daer ick by werde ghedyncken my.

Ende 't zelve ghedaen wiert hem deposant ghelast den eenen dooden de coussen uut te trecken, twelcke hy oversulck moeste helpen doen, ende wiert van daer by den voorseyden Camerlynk den bergh upgheleyt, hoorende dat men de doode lichamen in een gracht smeeet van waer zy ghecommen zyn, in't voorseyden herberchskin **neffens den Zwarten Meulen**, alwaer den predicant metten capiteyn quam ende waeren als ontrent zessendertich mannen, wezende d'andere uutghegaen omme 'tgoet te houdene. Ende wiert byden voornoemden Camerlynck aldaer den zelve capitein ende predicant ghezeyt dat hy hem deposant 'tlyf hadde gegeven.

Waerup de predicant ghezeyt dat hy hem zeyde: 'Ic wiste wel dat hy niet sterven en zoude, want wy hem niet en kennen, hy **en heeft niet boven zes ofte zeven maenden pasteur gheweest**. By den welcken **wil hy gaen naer Inghelandt by onse broeders, sy zullender een man van eeren afmaken.**'

't Heeft oockde zelve predicant diversche hereticque argumenten vander schrifture hem deposant voortgheleyt, ende onder andere ghemainteneert dat uut de leeringhe van de heilighe schrifture in het XXIIIse capitel Ezechielis de voornoemde priesters met rechten ghedoot waeren, ende de ander huerlieden ooren afghesneden.

Zeght bet voorts dat de voornoemden Huele aldaer zeyde dat hy maechschap was vanden heere van Vendeville ende vanden heer van Eecke in 't westquartier, ende wat gheeten ende ghedroncken hebbende inde voornoemde herberghe zyn ontrent de vier hueren in de nuchterstond van daer vertrocken naer **Wulveringham**, alwaer zy gingen **in een scheure**,

Typische Vlaamse schuur

wesende den hoop, zo zy zeyden, in meeninghe tsanderdachs tsnuchtens te trecken naer **Meesen** ende andere prochien, omme aldaer de afgoderie, zo zy 't naemden, te weeren. Ende want den landsman die de voorseide scheure toebehoorde, niet en wilde consenteren dat de voorseiden hoop zoude in zyn schuere herberghen, tzelve met woorden debaterende wel een huere lanck, wiert endelinghe ghedreect, zo hem deposant by dander ghezeyt wiert, dat zy den pachter zouden handen ende voeten binden, wilde hy hemlieden gheen openynghe doen, by den welcken de schuere open ghedaen wiert, gaende de capiteyn ende de predicant slapen in s'pachters huus, alwaer oock quame **Pieter Hazard**, die hy deposant wel kende ende den welcken den hoop naerden te wesen huerlieden superintendent.

Binnen middelen tyde, zyn aldaer ghecommen vier spion, die tydinghen brochten dat Jooris van Hale, van Ypre, te Meessen was wel vyftich personen sterck, by den welcken wiert den raedt ghenomen dat zy te Meesen niet en zouden gaen.

Rapporterende oock de voornoemde spion dat 'tghemeente van Nieuweke en van andere plaetsen zouden inde naervolghende nacht commen **met fifers ende trommels, in den Monteberch omme de predicatie te hooren**, by den welcken den predicant ende de capiteynen beloofden de ghezellen dat men tsavondts zoude preken ende bleven voorts al den

gheheelen dicendach **inde scheure** vanden voornoemden landsman, tot ontrent de zes hueren in den avondt, dat zy vandaer vertrocken zyn up't hoochtste vande Monteburch, gaende in ordre slachwys, 'tgeschut vooren ende achter ende de capiteynen ende de predicant inde middele, gaende hy die spreict, voor al met een paxkin gheladen ende den hallebarde die zy hem dwonghen te draghen.

Alwaer zy gehcommen zynde, vraechden **in de herberghe in 't hoochtste vanden voorseiden berch**, daer woont 'twyf van Cornelis Tyts, kerckbreker latitant(=*verborgen*) of daer gheen monchen – *monniken* - gheweest en hadden, daerby verstaende die vande justicie. Waerup hemlieden gheandwoord wierdt dat neen.

Zo dat zy midts dien hemlieden ghynghen waermen in een diepen pit in de voorseide berch daer zy groot vier maecten. Ende endelinghe verstaen hebbende by raporte van eenich volck van Kemmele dat **jonckheer Simon Utenhove** ende den bailliu vander Zale, met een vyftich mannen te Kemmele waeren, zyn daerwaerts gehcomen omme hemlieden te bespringen, ende zyn overzulck ghecommen, ontrent de thien hueren in de nacht, naer zyn bevroeden, tot een straete van daer zy de herberghe zaghen. Nemaer hemlieden bedynckende, keerden wederomme, omme dieswille dat de ghoone die zy ghezonden hadden naer Nieuwerke, omme 'tghemeyn te vergaderen, verclaerden dat zy niet en wilden vergaderen, noch eenich bystant doen.

Ende afgheghaen zynde tot in een schuere van zeker pachthof, hem die spreict, onbekent, waerof de pachter een vande spion was, die hemlieden oock de wech tooghde, zyn van daer ghegaen by nachte duer zyweghen een half myle boven Reneghelst aldaer zy oock logierden in een schuere van zeker pachter, hem onbekendt, blyvende daer den gheheelen woensdach ende bedeelende tusschen hemlieden den roof die zy inde kercken ghespolieert hadden, niet wesende alsdan boven dertich in ghetale, midts dat d'ander, vreezende datter gevecht zoude zyn met 'tvolck, becleet by Utenhove ende den bailliu vander Zale, waeren van hemlieden vertrocken; daer of den buele eene was ende drie ghehuwede mannen, die den hoop te Nieuwerkerke anghecommen waeren.

Zeght oock dat **eenen Waele** – *of franssprekende* - woonende te Reneghelst, ghenaeamt **Michiel vanden Ende**, van XXXII jaeren, die men naemt **Michiel de Meunynck**, uute dien hy een apostaat *afvallige* is, quam inde voorseide schuere, **insisterende dat men hem deposant zoude hanghen**, nietjeghenstaende dat d'andere zeyden dat hy deposant huerlieden medebroeder zoude willen zyn, ende oock dat de weert van de huus ende de vrouwe zeer baden voor hem die spreict.

Nemaer eeneghe Vlaminghen, wesende inden zelve hoop als **Hans Camerlynck, Balten Nauwynck** ende anders beschermden hem deposant, altyt hem verzekerende van zynen lyfve, **beclagende dat zy in sulck gheselschap ghecommen waren**.

Tswoensdachs avondt is de capiteyn met zyn lieutenant ende zyn dienaere vande ghezelscepe vertrocken ende de reste van hemlieden is ghegaen in een bosch, commende ontrent Houtkecke, Watuwe ende Roedsbrugghe, dynckende dat is St. Sixtbosch alwaer de Walen insisterden omme den deposant te doen hanghen, **twelcke de Vlaminghen beletteden**. Ende endelinghe is tusschen hemlieden een beroerte ghecommen, niet wetende de cause waeromme, wezende hy die spreict, alsdan ghebonden met een lonte byder hand an een boom, waerof hy hem zelve ontmaecte, gheduerende de zelve beroerte, loopende midts dien den bosschewaert in, ontrent de acht hueren in de nacht, alvooren ghemoet hebbende in zynen wech, by Houtkercke, den voornoemden Camerlynck ende ander Vlaminghen uut den voorseyden hoop tot XIII ofte XV in ghetale, by twee vande welcke volghende 't last ende advyse vande anderen, hy gheleet wiert in een schuere, in de prochie van **Clam** – *Killem* – by **Hondschoote**, alwaer hy rustede met hemlieden tot sdonderdachs snuchtens en zeven hueren, scheidende vande zelve twee ghezellen naer Hondschoote ende van daer naer **Leysele**,

Ysenberghe, Alverghem ende also voorts tot in 't clooster Hemeldale te **Werkene**, alwaer hy gheweest is tot den dach van hedent, dat hy binnen deser steden ontboden is gheweest by mynen heere den bisschop van Ypre.

Zegt oock dat hy wel verstondt uut de propoosten vande voornoemde ghesellen die met hem waeren te Houtkercke, hoe dat zy ende andere den pasteur aldaer onlancx te vooren vermoort hadden.'

Uit: De Coussemaeker – Troubles Religieux

Voorjaar 1568 - Laatste fase van guerrillaoorlog in de Westhoek
--

*Nog diezelfde avond van 11 januari zou baron van Rassenghien hertog Alva op de hoogte hebben gebracht. Hij zou hebben weten dat hij meteen 50 soldaten had aangesteld om verdere terreuracties te voorkomen en om justitie bij te staan in haar onderzoek. **Van Herminghem** situeert de feiten echter een dag later, op 12 januari:.*

Op den 12de dach van lauwe, zoo qaumer, ontrent den 8 uren 't 's nuchtens te Reneghelst ontrent 38 mannen ende ghinghen in de kercke ende hebben 't alle ghebroken ende namen den prochiepape, meester **Joos Hughesone**, willent schoelmeeser in de hoochschoele, ende ledende hem mede ghevanghen met den capelaen, ende zyn van daer vertrocken desen quaeden hoop naer **Kemmel** ende zyn daer in de kercke ghegaen ende hebben 't alle ghebroken ende verbrant, met hemlieden noch hebbende eenen pastoor van Dranouter ende van daer naer Nieuwkercke - ooc in de kercke, verbrandende alle dat daer in was, hetwelcke een groote beroerte maecte in die stede al men 't ghehoort heeft zeker maere, zoo dat Symon Uutenhove met alle de soldaten met hem naer Meesen trocken ende bleven daer dien nacht.

En verder:

Op den 13 dach, zoo brochte **de Visch**, provoost in **ghevanghen 14 mannen ende een vrouwe**, met hem commende de capyteyn van Belle met 30 soldaten ofte daerontrent.

Den 18 february is tot Yper recht gedaen over de wilde geusen, **gevangen by Poperinge** den 11den januari te vooren, door den amman, waer van 5 syn opgehangen, den sesden verbrand, nogtans eerst verworgd zynde.

Den 7den, met name **Jacobus Visaige**, Bellenaer, is levende in 't vier gesmeten, te vooren op eene slede gesleept synde rond de markt en op de vier hoeken gegeesseld geweest zynde.

Desen heeft het vreedste regt onderstaen, omdat hy uytgesteken had in schelmery.

Hy **was tegenwoordig te Santwyck**, alwaer den raed geslagen wierd van alle de priesters en catholyken te dooden. Hy was met eenen verlooren hoop vlamingen, van **wel 300 sterk, uyt Engeland gekomen naer Vlaenderen** en op 't land geset te Mardyke *Mardyck*, by de kerke, met kruyd en lood om den predikant te bewaeren; om geweest te hebben **in Spanjaersdaele**, om geld, door heyligschendery verkregen, gedregen te hebben aen eenige schuyllende by den Catsberg, zoo wel als kruyd en lood, om tegenwoordig geweest te hebben in 't vermoorden van eenige priesters. De gehangen, 't was omdat sy gehusche predication bygewoond hadden, tegen het koninglyk verbod. Drie wierden verwesen tot de galeyen.

Men dede dan in alle steden van Vlaenderen strenge justitie over degene die kerken en kloosters beroofd en beelden gebroken hadden en over degene die te Watrelos geweest hadden, of die hun gesouteneerd hadden.

Binnen dese maend bragt **Monsieur De la Motte nog 5 personen** binnen Yper, die hy gevangen had in Bergambagt, die meenden eene kwaede bende in Vlaenderen te brengen, zynde van den kapiteyn **Condees volk**, waer van den eene heet Launistraen. Dewelke wierden gesonden naer Ryssel en van daer naer Brussel.'

Pauwel Heinderycx:

Noch andere maetregels wierdender bovendien genomen. Op den **19de januari 1568** wasser tot Veurne ende in alle de prochien der casselrie, door bevel vanden hertoge van Alba, vercondicht, dat men **overal wachte** moeste houden, om de kercken, pastoren ende andere geestelicke persoonen te beschermen, met bedreyginge, indien gemelde lieden eenich ongelijck

Ten gevolge van 't bevel, die het magistraet der casselrie ontfangen hadde van den hertog van Alba, sonde men in 't eerste van 1568, gesanten op alle de prochien van het gebied, om te ondersoecken hoe d'inwoonders der selve hunlieden gedregen hadden tijdens der voorleden beroerten, met last van daer af goede notitien te maecten ende die op te senden naer den procureur-generael. Voorders wiertter noch bevolen dat iedereen een nieuwen eed moest sweeren waervan den tekst, door het hof opgesteld, ten dien eynde aen 't magistraet gesonden was geweest; **dese nieuwichheden veroorsaecten in de Casselrie groote beroerten**, midts datter veel inwoonders misdaen hadden door hunne nieuwe religie jegens de placcaten van den coninck, ende nietjegenstaende het cleen ondersoeck dieder gehouden wiert, warender veel die uut dese oorsaecke hun in de casselrie niet en durfden betrouwen.

Veel vande gevlodene wilde Geusen ende moorders die in Vranckerijcke, Engeland ende in andere landen gevlucht waren, hun goet ofte den opbrengst vanden door hun gestolen buyt verteert hebbende, **zijn andermael naer West-Vlaenderen weergeceert, in de hoop van noch eens hunnen sack te vullen met den roof** die sy in de kercken ende by de geestelicken soudon maeckien, verders oock, om hun te vreeken jegens de gone die oorsaecke waren van de gevangneminghe van hunlieder medeplichtigen.

Middelerwyle hebben eenige van 't geseyde volck, het clooster van Eversam besprongen, ende naer aldaer een religieus seer gequetst ende genomen te hebben al 't gone dat hun aenstont, vertrocken sy naer de bosschen van Westvleteren.'

Pladijs:

'In dit jaer 1568 regneerden **de Ooresnyders** sonder vaer of vrees. In de prochie van Caester zyn 12 van dit geboefte gevangen en tot Yper gesteld in de gevangnisse en daer naer gejustificeerd, d'een gehangen en d'ander geradbraekt.'

Van Herminghen:

'Noch dagelycx desen hoop groet quaet deden ende verjaghende alle prochiepape dat nieuwers gheen met ruste en mochte blyven, zoo zyn zy ghecommen op den **26 dach van januarius**, 't 's nuchtens, tot **Hontschoote**, ontrent den 6 uren, als de nachtwacht vertrocken was ende de dachweke noch niet anghecommen en was, zyn zy ghecommen in de kercke ende hebben den pastuer zeer jammerlycke vermoort ende zyn ghetrocken naer de woenste van den corporael, want daer laghen een ghedeelte soldaten ende roupende hem uut zyn huus, hy niet anders wetende het en waeren van zyn volck ende uutcommende, zoo hebben zy hem ghegrepen ende hebben hem veele wonden ghegheven, hy roupende: 'Alaerme! Alaerme!' eer eenich volck heeft connen vergaeren, zoo vonden zy hem doot.

Ende 't 's anderdachs, zoo zyn zy ghecommen tot **Recxpoede** ende hebben den prochiepape zeer jammerlyck ghequetst met noch twee priesters met hem, twelcke gruvelyck was om hooren, dat men zulcx liet gheschieden.

Ende **den Visch** trock dicwils uutten ende haelder diversche, die welcke ghepunt waeren ende den hoop bleef loopende ende daer quam **alle omme soldaten**.

Op den xj dach van sporkel, zoo quamer **noch een vendel knechten** ter Bueterpoorte – *te ieper* - in, die welcke al in guezenhuuzen gheforriert – *of geloegeerd* - waeren, dewelcke zeer muermureerden, - *of protesteerden, rumoer maakten* - omdat zy die logieren moesten. Ende

men verwachtter noch twee vendels. Ende 't 's anderdaechs, zoo trocken dat vendel dat laetsten inquaem uute naer **Poperynghe** ende dat om vyf ghevanghen diewelcke **capyteyn La Motte** ghevanghen hadde ontrent Cassele ende het waeren edelen ende hadden in Vranckerycke, alzo men zeide, **Condeyt** ghedient.'

Met 'Condeyt' wordt de hugenotenleider Prins Lodewijk I van Bourbon-Condé bedoeld.

Willem van Oranje ter dood veroordeeld

In de loop van januari dagvaardt de Raad van Beroerten, de inquisitierechtbank opgestart door hertog Alva, de Prins van Oranje. Willem wordt bij verstek ter dood veroordeeld en al zijn bezittingen worden verbeurd verklaard.

Adrianus van Meerbeeck:

'Ontrent desen tydt heeft den hertoghe van Alba doen uitspreken het vonnisse teghen den prince van Oraengien ende den Grave van Hoochstraeten ende andere ghevluchte – verclaerende de selve vervallen te zyn in 'crimen lesae maiestatis', ende dat sy daerom de doot schuldich waren – ende verclaerde hune goederen verbeurt tot profyte vanden coninck ende dat uyt oorsake van het voorschreven verbont ende voorgaende oproeren.

Wat tydts daer na zijn verweesen **ter doodt achttien edelmannen ende capiteynen**, die gevanghen waren – onder welcke waren de twee heeren van Batenborch, niet tegenstaende dat den keyser daer voor badt – ende dat hunne moeder groote neersticheyt dede om hen vande doodt te verlossen – welck vonnisse tot Brussel wierdt te wercke gestelt, waer af de ghene die het saghen ghenoech verschroomt waren.

Poperinge heeft jou nodig - : SAP 467 - Resoluties A – Folio 147

De magistraat lijkt in 'Spanjaardsdale' op het nippertje aan een ramp ontsnapt. Het is niet verwonderlijk dat de stad op 18 januari extra soldaten aanwerft om zich te verdedigen:

'Den xvij januari zyn aenghecommen dese soldaten:

Tilhan At Alan, corporael, Pieppe Leughlicx, Inghelberdt Dailly, Pieppe Amcael, Philippe Bonecamp, Jacques de le Becque, Charles Respuy, Anchiel de Soncdt, Nicase Caxte, Noe Naultin, Loy le Rebuze, Nallisam bon Cestlare, Pieppe Morillon ende es hemlieden toegheleidt dat mense defournieren zal van huushuere boven hemlieder gaige bedraghende xij pond parisis de maendt sullen heffen elc x stuuvers de weecke voor houtten.

Uit

De dreiging is inderdaad nog niet geweken. Backhouse schetst de internationale ontwikkelingen circa 20 januari:

'Enkele dagen nadat ongeveer **1.500 man uit Engeland te Boulogne aan wal** stapten had **Camerlynck** in Beveren **een onderhoud met enkele edelen**: Hannecamps, Philips van Belle. Beghuin en Bruxelles. Men beraamde er het plan **Ieper binnen te vallen, er enkele edelen gevangen te nemen en deze naar Doullens te voeren.**

Daarna trokken ze naar Herzele, waar ze hun intrek namen bij de weduwe van Maillard Puessin, waar de zaken verder werden besproken.

In feite kwam Hannecamps het terrein voorbereiden om de Franse Hugenoten in het Westkwartier te ontvangen.

De **invasie** had hoogstwaarschijnlijk moeten plaats gehad hebben voor **eind februari begin maart 1568**. De uit Engeland overgekomen ‘sectariërs’ die te Boulogne geland waren drongen in kleine groepjes geleidelijk het Westkwartier binnen **tussen Watten en Gravelines**.

Het project zou nooit verder kunnen worden uitgevoerd: op 9 februari werd Hannecamps in de omgeving van Cassel aangehouden en bekende onder tortuur de geplande invasie.

Hoe had de invasie moeten geschieden? Terwijl de Engelse vluchtelingen geleidelijk vanuit Boulogne het Westkwartier binnendrongen, zouden te Boulogne 1.200 à 1.500 Franse Hugenoten klaarstaan onder leiding van De la Vallée (in dienst van de prins de Condé), terwijl Hannecamps met 450 man uit Doullens zou komen. In het land van Alleu zouden 300 man gelicht worden.

In het Westkwartier zelf zou Camerlynck zich aan het hoofd van eenzelfde aantal manschappen bevinden. **Plaats van samenkomst: de omgeving van Poperinge**.

Het gevangennemen van enkele edelen te **Ieper diende als afleidingsmanoeuvre**: terwijl de in het Westkwartier aanwezige soldaten van Alva naar Ieper zouden worden gelokt, moest ondertussen Poperinge ingenomen worden, van daaruit de verdere verovering kon geschieden. De arrestatie van Hannecamps deed dit alles in duigen vallen.

Opvallend is dat steeds een aanval op de stad Poperinge werd gepland.

Hoe is dit te verklaren? **In het noordelijk gedeelte van het Westkwartier was de stedelijke bevolking immers overwegend katholiek**. Tegenstand en geen steun zou men er dus vinden (dit had men reeds tijdens de Beeldenstorm ondervonden).

In het zuidelijk gedeelte kon men wel op de steun van de bevolking rekenen. De stad Ieper zou moeilijk als eerste stad kunnen ingenomen worden, gezien de centralisatie aldaar van de gerechtelijke diensten, de aldaar gelegerde soldaten, enz. **Daarbij was Ieper omringd door stevige muren. Poperinge leek dus het meest geschikt wegens haar centrale ligging en zwakke verdediging.**

Op 9 februari 1568 wordt Hannecamps gevat en op 14 april met het zwaard ter dood gebracht in Brussel. De hugenoten trekken zich terug tot Boulogne. Bosgeus Camerlynck kiest uiteindelijk Engeland als toevluchtsoord. De gevestigde orde zet nu alle mogelijkheden van de wet in om de opstandelingen in het Westkwartier definitief K.O. te slaan:

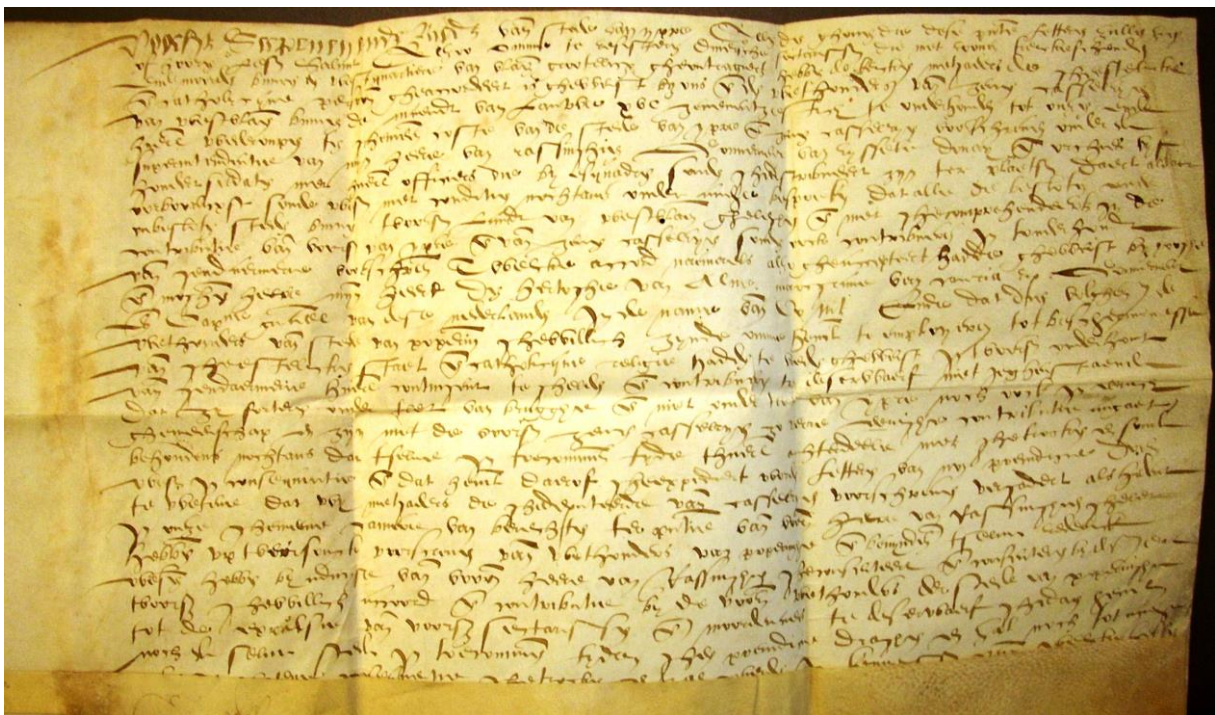
99 Poperingenaars voor de rechter

*Op 17 februari 1568 wordt er door de Raad van Beroerten een aanklacht geformuleerd tegen maar liefst **99 Poperingenaars**. Ze worden gedagvaard op basis van verschillende beschuldigingen, die alle met het belijden van het calvinisme te maken hebben. Uiteindelijk komen slechts 11 beschuldigten opdagen.*

Samen sterk tegen de geuzen - SAP Oorkonden A45

Op 25 februari beslist Poperinge om deel te gaan uitmaken van een nieuw regionale militie, een soort ‘Katholiek West-Vlaams Leger’, met vestigingsplaats in Ieper. Daar sluit men onder de auspiciën van Maximiliaan Vilain, baron van Rassenghien, volgende overeenkomst: ‘Voocht, schepenen ende raedt van de stede van Yppre, alle de ghone die dese presente letteren zullen zien, of hooren lesen, saluut

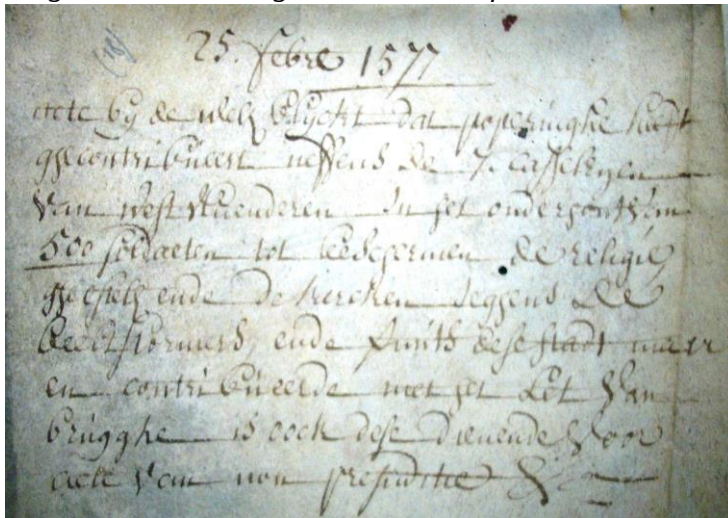
Alzoo omme te resisteren diverse sectarissen die met roven, kerckeschending ende moorden binnen de Westquartiere van Vlaenderen grootelicx gheoutragiert de kercken metgaders die gheestelicke ende catholycque personen, gheaccordeert is gheweest by ons ende den wethouders van de zeven casselryen van Westvlaenderen binnen de maendt van lauwe xvc zeven en tzechich, onderhouden tot onzen ende haeren wederoupen ten ghemeen coste van die stede van Yppre ende de zeven casselryen voorschreven, onder de superintendentie van **mijn heere van Rassinghien**, gouverneur van Rysselle, Douay ende Orchies, **vyfhondert soldaten met huere officiers** die by esquaeders souden ghedistribueert zyn ter plaetsen daert aldaer oorborelicx soude wesen, met conditionen nochtans onder ander besproken, dat alle die besloten ende onbesloten steden, binnen 't voorschreven landt van Westvlaenderen ghelegghen ende niet ghecomprehendeert in de contributie van de voorseide van Yppre ende van de zeven casselryen, souden oock contribueren in tonderhouden van de gendaermerie voorschreven.

Twelcke accord naermaels also gheaccepteert hadde gheweest by hooghe ende moghende heere, mynheere **den hertogh van Alve**, marcgrave van Alvarez, gouverneur ende capitein general van dese Nederlanden, in de name van zijne majesteit, ende dat dien wegghen, **de wethouders van de stede van Poperinghe** ghewilich zijn omme hemlieden te employeren tot beschermenesse van de gheestelicken staet ende catholicque religie, hadden te vreden gheweest in't voorseide onderhout van de gendarmerie, huere contingent te ghelden ende contribueren te deser waerf niet jeghenstaende dat zy sorteren onder tlet – *of het lid* - van Brugghe ende niet onder 't let van Ypre, noch oock in eenich ghemeenschap en zijn met die voorseide zeven casselryen, zo verre eenighe contributie angaet. Behoudens nochtans dat tselve in toecommende tyde thuere achterdeele niet ghetrocken en soude wesen in consequentie ende dat hemlieden daerof gheexpdieert worden letteren van non prejudicie. Doen te weten dat wy metgaders die ghedeputeerde van de casselryen voorschreven vergadert als hedent in onse ghemeene camere van berechten, ter presentie van de voornoemde heere

van Rassinghem, ghelet hebben up 't versouck voorschreven van de wethouders van Poperinghe ende bevynden tselve redelick wesende, hebben by advyse van de voornoemde heere van Rassinghen gheconsenteert ende consenteren by desen dat tvoorseide ghewillich accoord ende contributie byde voornoemde wethouders der stede van Poperinghe, tot de expulsie van de voorseide sectarissen ende moordenaers, te desen waerf becommende ... gheen prejudicie draghen en zal, noch tot ander zaken in gheene consequentie ghetrocken en zal worden. In kennesse van de welcke, hebben wy deser presente letteren ghedaen seghelen metten seghele van zaken der voorseide stede van Yperen, den vierentwintichsten sporcle xvc zevenensetich.'

Volgende aantekening dateert van 25 februari 1577:

'Acte by de welcke blyckt dat **Poperinghe heeft ghecontribueert** neffens de zeven casselryen van Westvlaenderen in het onderhouden van 500 soldaeten tot beschermen de religie, gheestelicken ende de kercken jehens de beeltstormers ende vermits dese stadt maer en contribueerde met het let van Brugghe is oock dese dienende voor acte van non prejuditie.

Soldaten

Den xiiijden sporcle lxvij zyn aenghenomen gheweist in gaige van de stede ten vullen ghetaele van dertien soldaden ...
Pentecouste ende Francois Cambie ...
Hier met sulcke conditien als dandere van de vooren aenghenomen'

De aangenomen soldaten moeten een eed van trouw afleggen aan koning, land en het katholieke geloof.

De bisschop waagt zich op geuzenterrein

Op 27 februari voelt bisschop **Rythovius** zich blijkbaar al voldoende zeker om - onder escorte weliswaar - een aantal ontwijde kerken in ere te gaan herstellen. Op het terrein is het echter nog verre van peis en vree.

Van Hermingham:

'Op den 27ste dach van sporkele, zoo was t'Yper den bailliu van Hontschoote ende hadde ten hove ghezyn ende dat om te vertooghen ende huerleiden excuse te doen van het vermoorden van den pastuer van Hontschoote. Ende zy creghen bryeven van recommandatie van den duck d'Albe Alva an den bysschop ende dat om te gaene **tot Hontschoote om de kercke te weyden** dewelcke in syse **betekenis** was van het vermoorden van den pastoor, dewelcke in de kercke vermoort was.

Ende op den 28ste dach van Sporckele, zoo hadden die van Hontschoote vercreghen an de bysschop dat hy hem aventurede ende track met vyf ofte zes peerden ende daer track den bailliu mede ende joncker Symoen Uutenhove met een ghedeelte soldaten ontrent het ghetal

van 50 ende tracken mede **tot Poperynghe** ende **die van Rousbrichghe** quamen tot daer ende deden hem gheleet tot Rousbrichghe, ende die van Hontschoote quamen teghen, ontrent 100 mannen ende haelden hem in.

Ende het was op eenen saterdach ende daer was menich dewelcke hem zeere verwonderden **hoe dat den bisschop zoo stoudt was**, dat hy doorste op dat quaertier reysen, want 't 's daechs te vooren, zoo hadde den quaeden hoop eenen amman van Elsendamme uutgheroupen, vraeghende naer hem, dewelcke zat in een goet gheselschap ende het was by nachte, ende waeren huerlieder zessen ende hy niet wetende wye zy waeren, commende buuten, zoo zeider eenen: 'Ic wilde u wel spreken!'

Ende als hy een weinich vande huuse was, naemen hem ende hebben hem ghegheven diversche steeken ende ghesmeten in de vaert, menende dat hy doot was, maer was noch 't 's anderdaechs in levende lyve.

Om die ende om andere zaken verwonderden hem die lieden van den bysschop, maer de kercke van Reckspoede was ooc in sysse, want de pastuer was daer oock vermoort.'

*Op 19 maart keert kapitein de la Motte met zijn soldaten terug naar Poperinge. In Ieper gaan de terechtstellingen ondertussen verder: op 29 maart is **Pieter Cleenaert** uit Wijtschate aan de beurt, hij is de 'weyenaere' (=jager) van de heer van Wulveringham en wordt 'aen een crycke' – of aan een galg - opgehangen, 'omdat hy ghebrooken hadde in drie kercken ende met gheweere ghegaen.' Op 23 maart 1568 wordt in Frankrijk de Vrede van Longjumeau gesloten, meteen het einde van de tweede Hugenotenoorlog. Omdat een van de onderhandelaars mank liep en een andere de heer van Malassise was, werd dit verdrag spottend 'de manke en slecht gezeten vrede' genoemd.*

21 maart 1568 – Hopuitvoer verboden - Ordinantie sconincx

Ordinantie sconincx

Ordinantie s'conincx ons gheduchtes heeren, whereby verboden ende gheinterdiceert werdt eenen yeghelicken, tzy van wat natie, qualiteyt oft conditie die zijn, eenighe hoppe uyt de landen van herwertover te voeren oft transportereren / op pene etc.

Te Ghendt, by Jan vanden Steene, Anno 1568

Cum gratia & privilegio

Gheteckent de Langhe

Copie – by den coninc

ONsen lieuen ende ghetrouwen die President ende lieden van onsen Rade in Vlaenderen, saluyt ende dilectie.

Onsen lieven ende ghetrouwen die president ende lieden van onsen rade in Vlaenderen, saluyt ende dilectie.

Alsoo wy by andere onse opene briefven van placcate ende om de redenen daerinne verhaelt, verboden en gheinterdiceert hebben, eenige hoppe, ut onse landen van herwertsovere te

vueren oft transporteren, tot Bamisse lestleden, op hope dat als dan daarvan meerder
abondantie herwertsover soude moghen wesen: ende dat wy mitzdien verstaen ons waare
gelyck te doen informeren, wat quantiteyt ende provisie jeghenwoordelick als daer zijn mach,
ende midler tydt gheen hoppe te laten uutvueren, om de dierte ende tghebreck van dien te
verhoeden ende voorkomen.

Zoo eest

Dat desen aenghesien, wy om dese ende andere merckelycke redenen ende consideratien ons
daertoe beweghende, hebben by advyse ende deliberatie van onsen zeer lieven ende beminden
neve, ridder van onser order, stadthouder ende gouverneur ende capiteyn generael in onse
voorseyde landen van herwerftsover, den hertoghe van Alve, Marquis van Coria etc.

Ende van onsen zeer lieven ende ghetrowuen, die luyden van onse raden, neffens hem
wesende: van nyeuw verboden ende gheitnerdiceert, verbieden ende interdiceren by desen,
allen ende eenen yegelicken, van wat natie qualiteyt oft conditie die zijn, eenighe hoppe ut
onse voorseyde landen van herwertsover te vueren oft transporteren ter zee, te lande oft over
zoete wateren; ende dat zedert den dagh vander publicatie van desen, ter tijdt en wylen toe dat
van onsen wegghen anderssins daerinne gheordineert sal wesen: op pene van confiscatie ende
verbeurte van de voorseyde hoppe, mitsgaders van de schepen, schruyten, peerden, waghnen
ende kerren, daarmede tuuytvueren van dien ghedaen soude worden, ende daerenboven op de
boete van tduggel vander weerde van de selve **hoppe**.

Te bekeeren ende appliceren de helft tonsen proffyte ende de twee andere deelen zullen
gheveylt worden, te wetene : deen deel tot proffyte vanden aenbringer, ende dander resterende
deel tot proffyte vanden officier, die dextedutie daarvan doen sal

Ende ten eynde, dat van onse jeghenwoordighe verbot ende interdictie, niemand ignorantie en
soude moghen pretenderen, ontbieden ende bevelen wy u, dat ghy tgerstont ende zonder
vertreck desen onsen breif, doet uutoepen ende publiceren, alomme binnen den steden ende
vlecken van onsen aldne ende graefschape van Vlaenderen, daermen ghewoonlic is
uutoepinghen ende publicatien te doene:

Ende tot onderhouddenisse ende observatie van dien, procedeert ende doet procederen tghens
den overtreders by executie vande penen voorschreven; zonder eenighe gratie, gunste oft
dissimulatie:

Dies te doene mit diesser aencleeft, geven wy u volcommen macht, auctoriteyt ende
zunderlingh bevel:

Ontbieden ende bevelen voorts eenen yeghelicken dat zy u tselve doende erstelicken verstaen
ende obedieren:

Want ons alsoe ghelieft.

Ghegheven in onser stadt van Brussele onder onsen contrezeghel hier op gedruckt in placcate
den xvi sten dagh van martio xvc lxciiij

Onder stont ghescherven: by den coninck in synen rade

Ende gheteckendt D'Overloepere

**¶ Ghepubliciert in Conftistorie vanden Raede in Vlaen-
deren/ den xxi. in Maerte/ 1568.**

Ghepubliciert in constistorie vanden raede in Vlaenderen den xxi in maerte 1568

P. Bevere – Typis Gisleni Manilij

April 1568 – Wederopbouw gestart

*Volgens **Juliaan Opdedrinck** legde Alva ‘op 14 februari 1568 aan de plaatselijke schependommen de taak op om de verwoeste kerken binnen drie maanden te herstellen’. Op 2 maart 1568 publiceert Alva inderdaad een nieuw plakkaat:*

*‘... Ende dat om de **reparatie van der kercken**, dat men die repareeren zoude **binnen drie maanden naer publicatie** van dien, ende dat de prys van het repareeren ende den cost van dien zouden verhaelen op den ghonne die cause gheweist hebben van het quaet anghaende de predicatie ende op die ghonne die die predicatie ghevolcht hebben, gheen catholycken zynde.’*

*Poperinge beslist op **6 april** om geld te beginnen inzamelen voor het herstel van de kerken:*

*‘Es ooc gheordonneert ende ghestatueert dat men zal uproepen diversche insetenen deser stede, ter discretie van de wet, tot leeninghe van pennynghen omme de **reparatie van de kercken** deser stede, volgens den laste ende beschryvinghe van zynder exellentie.’*

Uit SAP – Resoluties A

Maurits De Brie bespreekt de herstellingen in zijn artikel ‘De beeldenstorm te Poperinge’, verschenen in ‘Aan de Schreve’ (1979, 9e jaargang nr.3),.

In de ‘Annales de l’emulation, Troisième Série, Tome 7, p. 276’ vond de auteur ook een beschrijving van de schade die aan de altaren en kerkmeubelen werd aangericht. Kleinoden zoals kelken, ciborieën, juwelen en diverse ornamenten werden uiteraard ook verbrijzeld (of gestolen), mar zij komen in de inventaris niet voor. Behalve de 3 parochiekerken hebben ook de Gasthuiskapel en de (thans verdwenen) Sint-Magdalena kapel het zwaar te verduren gekregen. Deze twee kapellen waren in de middeleeuwen de sociale instellingen van de stad.

‘KAPEL VAN O.-L.-VROUWGASTHUIS

De muren werden herwit, de uitstellingstroon hersteld. De volgende beelden werden hersteld of nieuw gemaakt : een Calvariebeeld ; drie beelden van het altaar : O.-L.-Vrouw, de H. Catharina, de H. Barbara ; verder beelden van de H.H. Vincentius, Franciscus van Assisi en twee engelen.

Refectien ende nyeuwe wercken ghedaen bi den meestren ende moedere vanden ghashuuse binnen de voors. stede, an de capelle vanden zelve ghashuuse.

Eerst ghedaen verwitten de voorseide capelle ende heeft ghecost - xij p par.

Item een afluuckingbe voor de repository vanden heilighen Sacramente aldaer rustende ende heeft ghecost xj p par. 11 pond parisis

Item een crucifix met de beilde van onser Vrouwe ende Ste Jan ter zyde, drie beilden op den outlaer, te wetene van Maria, Ste Catelyne ende Ste Barbara, daertoe de beilden van sinte Vincent ende Ste Franchois metghaenders ij (twee) pilaeren, twee ynghels ende een reeze, twelcke al tzaemen ghecost heeft – 150 pond parisis

KAPEL VAN DE ST.-MAGDALENALEPROZERIJ

Werden hersteld: het hoogaltaar, twee andere altaren en het Mariabeeld, en een nieuwe calvarie gemaakt.

‘T naervolghende es de refectie ghedaen by de vooghden vander lazarc an de capelle Maria Magdalene, staende binnen der jurisdictie vander voors. stede van Poperinghe.

Eerst gherepareert den hooghen outlaer in tvorseit cappelleken ende heeft ghecost iiij p par. 4 pond parisis

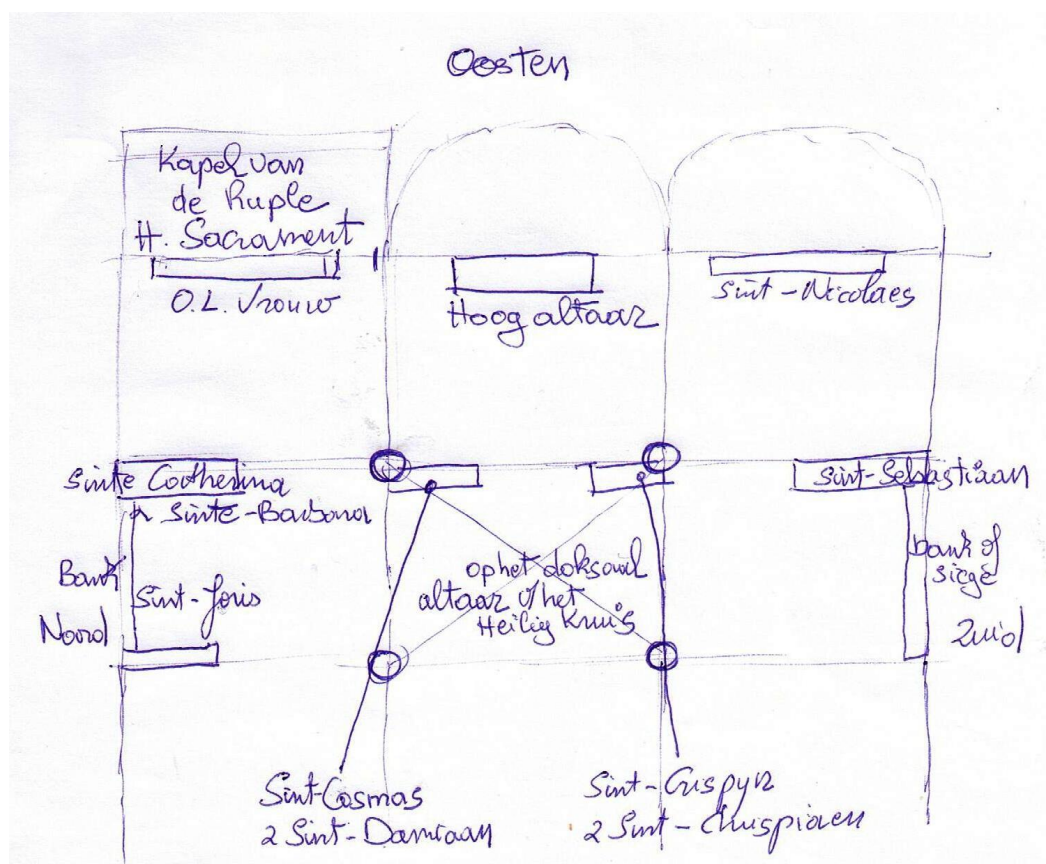
Item van twee outlaeren op te metsen, slooten te makene, metghaders de beilde Marie te stofferen, betaelt vij p x s. 7 pond 10 schellingen parisis

Item besteidt te maken een nyeu crucifix met der beilde van onser

Vrouwen ende sinte Jan evangeliste ter zyden ende den hooghen outlaer

vul te repareren ende op te makene, voor de somme van 102 ponden parisis

Refectien ende reparatien ghedaen an de kercken, cloosters ende capellen van der stede van Poperinghe 't zydert den ommeroerighen jaere xvc zessen 't zestich

Schets van de verschillende altaren

SINT BERTINUS KERK

Naervolghend es de refectie ghedaen ter kercke van St. Bertins, hooftkercke der voorseyde stede van Poperinghe, scriftelyck overghegheven by kerckmeesters der zelve kercke in ahnden van de burghemeesters ende scepenen der zelve stede.

Eerst hebben de voorseyde kerckmeesters naer den beeldstorm ende andere brake bestaen by de seditieuse ketters de voorseyde kercke ghedaen ruymen, cuyschen ende alle zaeken in order stellen, siegen ende bancken ghedaen repareren ende daervoren betaelt de somme van 44 p.p. ponden parisis 3 s.p. schellingen parisis

Item de gheheel kercke van boven tot beneden ghedaen vaeghen ende zuveren ende die gheheel, zoowel ter voorkercke als de drie chooren ghedaen witten ende heeft ghecost – 128 p.p. 3 s.p.

Item ghedaen maeken **eenen nyeuwen hooghen outlaer** van schonen houten, binnen den middelchoor ende heeft ghecost – zonder den beilde van den patroon Ste. Bertin- de somme van – 249 p.p.

Item ghedaen repareren den choor ende **outlaer van Onsen Vrouwen** binnen derzelver kercke ende heeft ghecost – 414 p.p. 10 s.p.

Item ghedaen repareren den choor ende **outlaer van Ste. Nicholaes** aldaer ende heeft ghecost de somme van 4 p.p.

Item ghedaen maecken **een nieuw orghelspel** metsgaedere 't houtenwerck daertoe dienende ende daervoren den orghelmaeckere van Yper betaelt – 400 p.p. 2 s.p.

Item besteyt ende beghonnen maecken de beilde van Sint Bertins, patroon der voorseyde kercke, dienende tot den voorseyden hooghen ultiuer mitsgaders zes pilaeren, zes ynghelen, daerup staende bezyden ende voor den hooghen ultiuer, omme de gordynen daeraen te hanghen – 144 p.p.

Item ghemaect **by een beildesnydere van St. Omaers**, eene costelycke ende zeer schoone **repositoirie – of tabernakel - van den heylighen sacramento**, binnen de voorseyde kercke, van Avesne steene ende albastre ende heeft ghecost, alleenlyck de materialen ende handwerck van den voornoemde werckman, ter somme van 1200 p.p.

Er is hier dus sprake van een tabernakel in Avesnesteen uit de kerk van Zoutleeuw.

Het kunstwerk werd gemaakt in de ateliers van Cornelis Floris de Vriendt, te Antwerpen en in 1552 opgericht in Zoutleeuw. De toren is 18 meter hoog, heeft negen verdiepingen en bevat ongeveer 200 beeldjes met taferelen uit het Oude en het Nieuwe Testament. (foto: Vandewiele) Het tabernakel van Poperinge was zeker zo hoog niet, maar als we de rest van dit werk aan dit sacramentshuis lezen, moet het toch een prachtig kunstwerk geweest zijn.

Item over de leveringhe van eene yzeren deure omme 't zelve sacramenthuse, metsghaders van vijf vensteren costelyck ghesneden van houtte ende voorts van alle 't houtewerck, yserwerck, loot ende andere materialen aen het zelve werck veroorboort, betaelt 200 p.p.

Item gherepareert **den ultiuer van den heylighen cruuse**, boven up den doxael ende ghemaect een cruus met den beilde van onzen zaligmaeker daeraen hanghende, de beilden van Onsen Vrouwe ende Sinte Jan bezyden den crucifixe boven den voorseyden ultiuer, 't zelve werck al costelyck ende ryckelick verghult ende ghestoffeerd met schoone schilderye naer den heesche van de wercke, welck werck al 't saemen gherekent heeft, ghecost te somme van 340 p.p.

Item ghemaect eenen schoonen nieuwen outhaer van houtte van **Ste. Sebastiaen**, up de zuudzyde binnen de voorkercke, metsghaders eenen langhen siege – *of zetels* - langhes den zydmuur ende heeft 't saemen ghecost den ghildebroederen van den handbooghe, de somme van 240 p.p.

Item ghedaen maeken eenen nyewuen ultiuer van mynheere Ste. Eloy ende St. Andriaen, ende heeft ghecost den ghildebroederen 60 p.p.

Item ghedaen maeken twee nyewe ultiueren in de voorkercke, bezyden den hooghen choordeure, d'eene van mynheeren **Sinte Cosmas ende St. Damiaen**, d'andere van **Sinte Crispyn ende sinte Chrispiaen** ende hebben ghecost den ghildebroederen – 120 p.p.

Item ghedaen maeken eenen costelicken nieuwen ultiuer in de voorkercke, van **Sinte Catherine ene Sinte Barbre**, al van schoonen houte ende heeft den ghildebroederen ghecost 118 p.p.

Item is bevoorwaert ende beghonnen maeken eenen schoonen ende costelycken **ultiuer van mynheere Sinte Joris**, ten noordzyde binnen de voorseyde voorkercke, waertoe dat ghemaect werden langhes den meure nyewe ende beslooten siegen in de maniere van eene capelle, ende zal den ghezelschappe van den cruusbooghe costen meer dan de somme van – 400 p.p.

Onder de voorwerpen die in de Sint Bertenskerk door de beeldenstorm vernield werden moet nog vermeld worden het **prachtig marmeren grafzerk van Gilbert de Ruppel**, hetwelk door vier grote koperen leeuwen ondersteund was en opgericht was geweest in de kapel van het hoogwaardige. – zie anno 1478

ONZE LIEVE VROUWE KERK

't Naervolghende es de refectie ghedaen binnen der kercke van Onzen Vrouwe, tweede parochie binnen der stede van Poperinghe, overghegheven in gheschrifte by den kerckemeesteren van diene, in handen van de burghmeesters ende schepenen.

Eerst hebben de voorseyde kerckemeesters naer de brake, ghedaen zuuveren ende cuuschen de voorseyde kercke, lyzen – *banken* - siegen, planckieten ghedaen repareren, abyten ghedaen maeken ende alle zaken in goede ordenen ghedaen stellen, 't welcke heeft ghecost – 35 p.p.

Item diversche slooten ghedaen maeken inde de gherwecaemers – *sacristie* - , siegen, ende cauffren, de vonte ghedaen rechten, restaureren end decken ende heeft ghecost – 6 p.p. 6 s.p.

Item van diversche houtwercke, berden ende plancken ghecocht omme de siegen te repareren, outlaeren te planckieren ende allomme te bezighen daert van noode gheweest heeft, betaelt 8 p.p. 3 s.p.

Item ghecocht jeghens die van der Magdalenen te Brugghe neywe damasten habytten metten toebehoorten ende daervoor betaelt 104 p.p.

Item ghecocht **een positieff** in de plaetste van den ghebroken orghele, betaelt – 122 p.p. 10 s.p.

'Een positieforgel: *Het positief, of kistorgel, valt qua formaat tussen het portatief en het grote kerkorgel in. Dit orgel wordt gebruikt voor kamermuziek en in de kerk. Het heeft meerder blaasbalgen, die niet door de speler zelf bediend kunnen worden. Er is bij het positief een extra persoon nodig om het instrument aan de praat te krijgen.*

Item ghecocht twee wieroocvaeten ende een tabernaecken van den heilighen sacramente dat men omme draeght ende heeft ghecost 't samen – 29 p.p. 12 s.p.

Item van 't vermaecken van de glaeseveynsteren – 29 p.p. 12 s.p.

Item ghedaen maecken eenen costelycken outlaer in den hooghen choor ende heeft ghecost mette voeringhe, handwerck ende leveringhe van houtte, 't samen – 409 p.p.

Item ghedaen maeken, oprichten ende schilderen een crucifix up den doxael, denzelven doxael ghedaen vernisschen ende **12 apostelen daer inne ghedaen schilderen** ende heeft ghecost, 't samen 322 p.p. 14 s. p.

Item ghedaen maeken een beilde van Sinte Barbara ende heeft ghecost 12 p.p.

Item ghedaen maeken, by den gouverneuren van den **Heylighen drievuldigheydt** eenen **costelycken outaer** van houtte, die ghedaen **schilderen met fyn olieuerwe**, met den leven van **Sint Steven**, metsgaeders de beilden van der heylighe drievuldigheydt, Sinte Steven ende Sint Sebastiaen ende heeft ghecost al te saemen – 232 p.p.

Item boven dien betaelt voor 't werck, calck ende steenen van denzelven outlaere, boven 't gene door de gouverneurs betaelt, de somme van 10 p.p.

Item besteyt ende beghonnen maeken eenen schoonen ende costelycken **outaer van Onze Vrouwe** in Onzen Vrouwen choor ende deezelve bevoorwaert voor de somme van – 316 p.p.

SINT JANS KERK

't naervolghende es de refectie ghedaen binnen den kercke van Sinte Jans, derde prochiekercke deser stede, schriftelyck overghebracht by den vier kerckmeesteren der zelve kercke.

Eerste ghedaen zuuveren de voorseyde kercke naer de brake, zaten in den hooghen choor, cauffren, siegen ende lyzen ghedaen vermaecken, pilaeren, reezen, planckieten ende aultaeren ghedaen repareren, van de vente ghedaen op richten, candelaeren te vermaeckene – 20 p.p. 12 s.p.

Item ghedaen vermaecken *herstellen* **glasveynsteren** vande kercke, meuren ghedaen schilderen, slooten ghedaen maecken, abyten ghedaen repareren, tinnen vaten ghedaen maecken ende d voeten van oultaeren buuten ghedaen metsen ende heeft 't saemen ghecost – 26 p.p. 6 s.p.

Item voor de reparatie van **Onsen Vrouwen Oultaere metsgaeders de beylde van Onsen vrouwe**, een tabernacle omme dezelfde beylde ende dat er toe diende – 28 p.p.

Item andermael ghedaen repareren ende maecken diversche lyzen ende cauffren, ende daervoor betaelt – 27 p.p.

Item ghedaen maecken **eenen oultaere van Sinte Anna**, costelyck verchiert met voorpylaeren, reezen ende andere toebehoorten, metsghaedere de beylde ende heeft 'saemen ghecost – 127 p.p.

Item ghedaen maecken **twee beylden**, d'eene van **Sint Obrecht**, d'andere van **Sint Nikolaes**, metsgaeders twee pilaeren voor Sinte Obrechts oultaer, ende heeft ghecost 't saemen – 74 p.p.

Item ghedaen verwitten de voorseyde kercke ende daervoor betaelt de somme van – 26 p.p.

Item ghedaen maecken een crucifix op den doxael – 4 p.p.

Item es ghedaen maecken **diversche yzerwerck** an de kercke ende an de oultaeren, metsgaeders **eene lanteerne van den Heylighen sacramento**. – 17 p.p. 19 s.p.

Item ghedaen amecken drie beylden te wetene van **Sinte Jan Bapstiste, Ste. Eloy ende van Sinte Pieters** ende dezelve opghestelt, die hebben ghecost – 62 p.p.

Item andermael ende de gheheel kercke overghedaen overmaecken ende stoppen de glaseveynsteren, ghecost – 62 p.p.

Item ghedaen maecken abyten (*habijten*) voor onsen vrouwen beylde ende hebben ghecost – 7 p.p.

Item es besteyt te verchieren ende al costelycke upt te richten en hooghen oultaer binnen der voorseyde kercke ende bevoorwaert vele werck ende alles kosten zal, eer dat volmaeckt werd, meer dan 240 p.p.'

In het Westkwartier zitten de autoriteiten Jacob van Heule en Jan Camerlynck nu dicht op de hielen. Op 19 april zoeken ze getuigen 'van de moorden, pillerien, beroerten ende swaricheden by hemlieden onlancx geperpetreert in 't west quartier van Vlaenderen ende hoe zy danof de principaelste hoofden, autheurs ende beleeders altyd gheweest hebben.'

19 april 1568 – Geen gratis maaltijden meer
--

Gezien de 'benauden' tijd moet iedereen de broeksriem aanhalen, zelfs het magistraat. Normaal gezien hielden deze jaarlijks als hoofden van de 'weezerie' een maaltijd, maar nu wordt deze niet gehouden. Ze krijgen in de plaats elk 3 ponden parisis, wat de algemene kosten verminderde, maar zeker minder opvile binnen de gemeenschap.

'Maeltyden vande weezerie

Gheraemt ende gheaccordeert by burghmeesters ende schepenen

dat men ter cause vande rekenynghe van de weezen

op jeghenwoordich jaer xvc lxxvij gheen maeltyden en zal onderhouden

nemaer zullen bailliu, amman, burghmeesters ende schepenen, greffier ende thresorier heffen

van de stede in ghelde elc **iiij pond parisis**

ende elck cnaepe van de wet xlvij schele parisis

ghemerct den benauden tyd nu jeghenwoordich
 ende zonder prejudicie van de oude gheconstumeerde onderhouden maeltiden –
 statuerende dat alle die van de wet gheene ghereserveert
 hemlieden presenterende zullen ter auditie van de selve rekenynghe op de x schele parsisis
 sdaeghs, v schele smerghens ende ghelicke v schele aghternoens *namiddag* –
 newaere redelicke excuse ter contentemente van de burghmeesters, limiterende de
 gheconstumeerde heure –
 voornoens van viij heure tot den elf heuren ende aghternoens van twee heuren tot den vyff
 heuren
 daerinne welcke ... de voochden hemlieden aldaer presenteren zullen op de boete van iij
 schele naer coustume
 Actum deen xix april xvc Xviiij naer paesschen’
 Uit: SAP 467 - Resoluties A – folio 148

23 april 1568 – Geen genade voor consistorielid
--

*De Raad van Beroerten breidt haar onderzoek verder uit, want de meeste kleine garnalen die rechtstreeks betrokken waren ‘als men de braecke dede...’, zijn ondertussen gevat en veroordeeld. Nu willen ze ook diegenen straffen die achter de schermen het ideologische project hebben helpen uitbouwen. Heemkundige **Germain Schoonaert** onderzocht het voorbeeld van Poperingenaar **Nicolaes van Bambeke**:*

‘**Clays van Bambeeke** werd vermoedelijk door de commissarissen van de Raad van Beroerten in **januari 1568** ondervraagd en vervolgens bij deurwaardersexploot gedagvaard om zich naar Brussel te begeven en zich te verantwoorden over zijn aandeel in de godsdiensttroebelen. Intussen werden zijn goederen door de zaakwaarnemer onder sekwestering geplaatst in afwachting van een definitieve uitspraak van de Raad.

Clays vertrok naar Brussel. Het niet verschijnen voor de Raad zou immers automatisch de confiscatie van al zijn bezittingen als gevolg gehad hebben, als ook de levenslange verbanning.

Dit was reeds op 13 januari 1568 het lot geweest van **zes persoonlijke vrienden, eveneens leden van het Poperings consistorie**.

Clays vertrok naar Brussel samen met nog drie andere Poperingenaars: **Adriaen Zannekin, en zekere Johan Broeders en Jan Janszone**.

Bij hun aankomst in Brussel op 20 februari werd het viertal onmiddellijk aangehouden en naar de gevangenis De Vruute geleid.

Uit het register van sententiën blijkt dat Clays lid geweest was van het consistorie van ‘De kerk onder het kruis’. Hij had twee pond groten geschonken voor de oprichting van een nieuwe tempel en acht pond groten gestort in het fonds dat opgericht was om de godsdienstvrijheid af te kopen. In het totaal vertegenwoordigde zijn royale gift een som van hondertwintig pond parisis, wat gelijk stond aan de jaarwedde van de stadsonderwijzer. Tevens had hij, de nieuwe religie energiek gesteund en was hij een van de belangrijkste promotors geweest.

Om al deze redenen veroordeelde de Raad van Beroerten hem en zijn drie gezellen tot de **executie met het zwaard** en de confiscatie van alle bezittingen.

In afwachting van de terechtstelling konden de vier Poperingse veroordeelden zich op 15 april met de kerk verzoenen, spraken ze hun biecht en ontvingen ze de communie uit de handen van pastoor Herman VanderHeyen.

In een met de eigen hand geschreven attest, vooral gericht tot hertog Alva, verklaarde de pastoor van de Brusselse Sint-Gorikskerk dat de vier genoemde inwoners van Poperinge uit het diocees Ieper de beide sacramenten ontvangen hadden.

In zoverre hij hierover een oordeel kon vormen, bevestigde hij dat ze als goede katholieken beschouwd konden worden.

Onmiddellijk werd een spoedprocedure ingeleid en een gezamenlijk genadeverzoek ingediend bij Alva.

In het in het Frans gestelde verzoekschrift werd de herziening van het rechtsgeding en de vrijspraak gevraagd op grond van de volgende elementen: de vier veroordeelden hadden een vrouw en meerdere kinderen ten laste. Voor de troebelen uitbarstten, hadden de supplianten steeds het katholiek Roomse geloof beleden. Ze werden trouwens **weerom katholiek**, zoals bleek uit het getuigenis van **Jacob Meerschaert**, pastoor van Sint-Bertinus te Poperinge, alsook uit andere attesten bij het dossier gevoegd.

Bovendien voerden ze aan dat ze slechts ongeletterde ambachtslui waren.

Ze onderstreepten verder dat ze enkel een korte periode misleid en bedrogen werden door de predikaties, die overigens door de gouverneurs van ambachten en gilden en door de stadsmagistraat openlijk getolereerd en toegelaten werden. Vermits ze nog tijdens de predikaties tot het 'oude katholieke geloof' teruggekeerd waren, vroegen ze dan ook om clementie.

Dat ze te goeder trouw gehandeld hadden, bleek hun inziens uit het feit dat gevolg gegeven hadden aan de dagvaarding om voor gouverneur Alva te verschijnen, confians que icelle selon son naturel les predroit en grace et miseridorde.

Zij waren er immers van overtuigd 'que les princes et gouveneurs de pardecetra sont accoustumez de faire grace et misericorde aux deliquans, principalement au jour de vendredy Saint en regard de la douloureuse passion de nostre sauveur Jhesu Christi.'

Het rekwest werd kracht bijgezet met een smeekbede van de verzoekers, hun vrouw en kinderen om hen volle kwijschelding te geven.

Tenslotte smeekten ze door gebed de gelukzaligheid af voor Filips II en Alva.

Het **genadeverzoek werd afgewezen**, want de bekering werd niet in aanmerking genomen als verzachtende omstandigheid.

Het vonnis werd op **23 april 1568** in een korte sententie bevestigd.

Vermits de rechterlijke uitspraak onverwijld moest uitgevoerd worden, werden de vier Poperingse ter dood veroordeelden 's anderendaags, na twee maand verblijf in de Brusselse kerkers, aan de provoost van het hof, Jean Grauwels, alias Spelle, overgeleverd.

Vervolgens werden ze buiten de Vlaamse Poort te Koekelberg op het schavot geleid en met het zwaard **gehalsrecht**. ‘

In het beklagdenbankje krijgt de veroordeelde het volgende te horen:

‘Le prevost de l'hostel de sa majesté ayant veu

de la court le proces de **Claes van Bambeke** par lequel

il appert que ledict Nicolaes van Bambeke auroit

contribué deux livres de gros pour l'erection du nouveau temple

et huict livres de gros pour la liberté de conscience

et aultrement fequenté les preschres hereticq et retenu de la nouvelle religion

dont il a este une des principaulx promoteurs dicelle

ayant aussy este une du consistoire

Ledict prevost l'ayant tout vue

mesmes l'acte que son capitain en ceste endroict lui a declivré par l'advis du conseil de sa majesté

et de la court à condampné et condampne par cestes que ledict

Nicolaes van Bambeke doibt estre executé par l'espee et ses biens confisquees au prouffict de
sadicte majesté
Aicy prononcé en la ville de Bruxelles
le xxiiijde d'aprvil 1568 après Pasques
P. Ranwees'

*Het verhaal van Clays van Bambeeke en zijn nakomers, samen met dit van de familie De
Backer, brengen we in een boek apart dat als titel meekreeg : Poperingse geuzen in de storm
van de tijd – Bacherus & Van Bambeecke.*

Willem van Oranje is ondertussen niet bij de pakken blijven zitten: hij heeft voldoende
mensen en middelen verzameld, zodat hij op 23 april 1568 met een huurlingenleger de
tegenaanval kan inzetten bij Heiligerlee (Groningen). Twee dagen later leidt deze nieuwe
protestantse coalitie echter een nederlaag, de heer van Villers wordt in Dalheim (Palts)
verslagen door Spaanse generaal Sancho d'Avila.

24 april 1568 – Vulderie int Hooghe Reckhoff - Renten

*We halen deze 'rente' aan omdat we hier in constateren dat er een 'volderie' aanwezig was in
het Hoge Reckhoff'.*

Gheconsenteerd Gillis van Hende als borghe ende principael over Ghelein Stasianssche te
vercoopen by 2 hallegheboden **een huusekin metten allaeme vander vulderie** staende int
hooghe reckhoff toebehoorende den voornoemde Stasanssche- was actum den xxiiij in april
xvc lxxvij met sulcke ceinssen als men ten overslegghen verclaersen zal

6 april 1568 – Herstel van de kerken

Es ooc gheordonneert ende ghestatueert dat men zal uproepen diversche insetenen deser stede,
ter discretie van de wet, tot leeninghe van pennynghen omme de reparatie van de kercken
deser stede, volgens den laste ende beschryvinghe van zynder exellentie.'

*Uit het artikel 'De beeldenstorm te Poperinge' van **Mauits De Brie** (Aan de Schreve 9^{de}
jaargang nr.3) halen we de volgende gegevens over de werken die het gevolg waren van de
schade die de beeldenstormers aanrichten in de kapel van het O.L. Vrouwgasthuis en in de
Kapel van de Sinte Magdalenaleprozerij. Dit zijn de twee kapellen die rechtstreeks met de
'sociale instellingen' van de stad te maken hadden.*

KAPEL VAN O.-L.-VROUWGASTHUIS

De muren werden herwit, de uitstellingstroon hersteld. De volgende beelden werden hersteld
of nieuw gemaakt : een Calvariebeeld ; drie beelden van het altaar : O.-L.-Vrouw, de H.
Catharina, de H. Barbara ; verder beelden van de H.H. Vincentius, Franciscus van Assisi en
twee engelen.

Refectien ende nyeuwe wercken ghedaen bi den meestren ende moedere vanden ghashuuse
binnen de voors. stede, an de capelle vanden zelven ghashuuse.

Eerst ghedaen verwitten de voorseide capelle ende heeft ghecost - xij p par.

Item een afluuckingbe voor de repositoire vanden heilighen Sacramente aldaer rustende ende heeft ghecost xj p par. 11 pond parisis

Item een crucifix met de beilde van onser Vrouwe ende Ste Jan ter zyde, drie beilden op den outlaer, te wetene van Maria, Ste Catelyne ende Ste Barbara, daertoe de beilden van sinte Vincent ende Ste Franchois metghaeters ij (*twee*) pilaeren, twee ynghels ende een reeze, twelcke al tzaemen ghecost heeft – 150 pond parisis

KAPEL VAN DE ST.-MAGDALENALEPROZERIJ

Werden hersteld: het hoogaltaar, twee andere altaren en het Mariabeeld, en een nieuwe calvarie gemaakt.

'T naervolghende es de refectie ghedaen by de vooghden vander lazarc an de capelle Maria Magdalene, staende binnen der jurisdictie vander voors. stede van Poperinghe.

Eerst gherepareert den hooghen outlaer in tvoorseit cappelleken ende heeft ghecost iiij p par. 4 pond parisis

Item van twee outlaeren op te metsen, slooten te makene, metghaders de beilde Marie te stofferen, betaelt vij p x s. 7 pond 10 schellingen parisis

Item besteldt te maken een nyeu crucifix met der beilde van onser Vrouwen ende sinte Jan evangeliste ter zyden ende den hooghen outlaer vul te repareren ende op te makene, voor de somme van 102 pond parisis

In de Annales de l'emulation, 3de serie, boek 7, blad 276 – vinden wij welke schade in de kerken van Poperinghe aangericht werd, aan altaren en kerkmeubelen zonder te spreken van de verbrijzelde en gestolen kelken, ciborien, juwelen enzovoort, noch van de vernielde kerkornamenten:

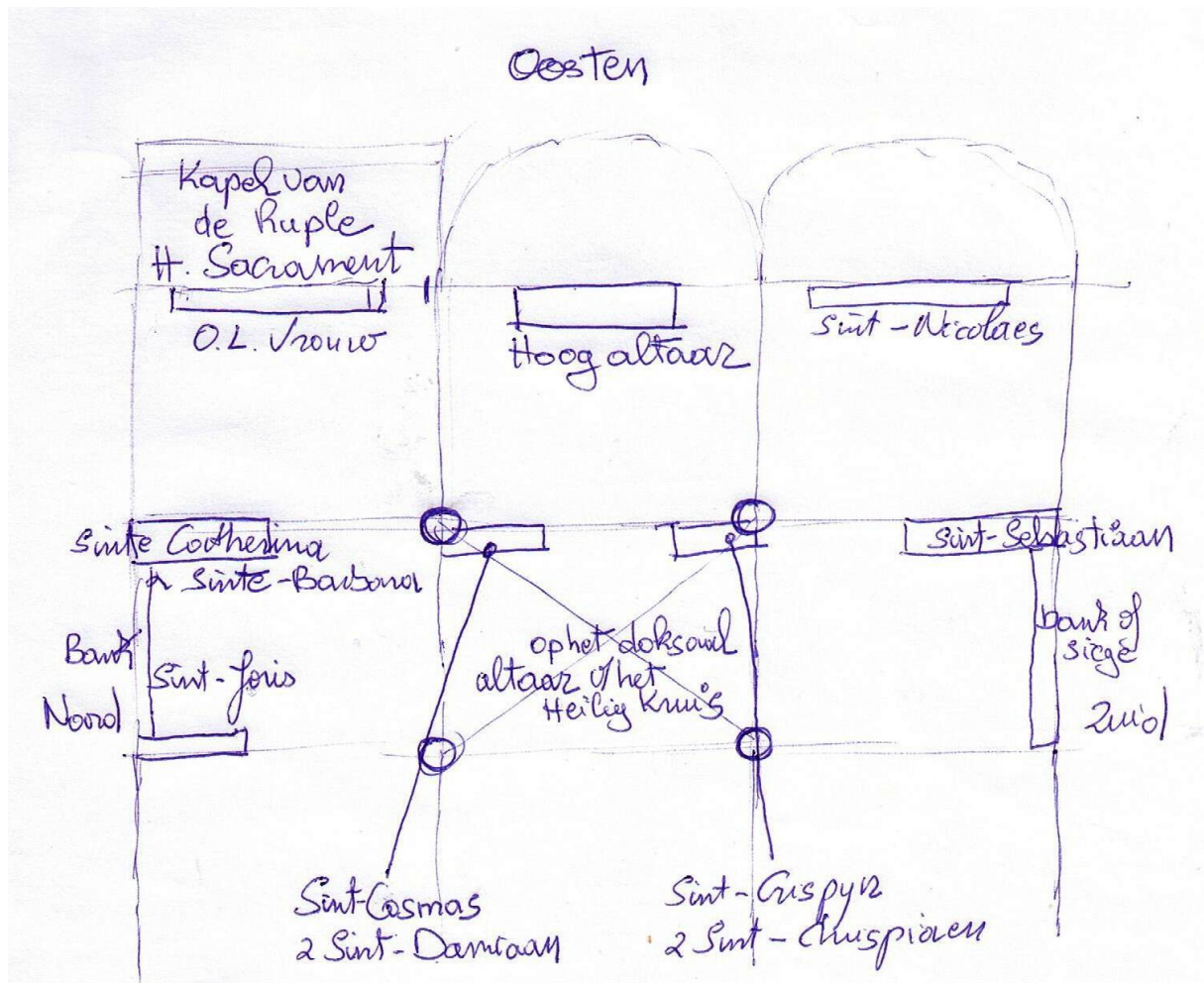
Refectien ende reparatien ghedaen an de kerken, cloosters ende capellen van der stede van Poperinghe 't zydert den ommeroerighen jaere xvc zessen 't zestich

SINT BERTINUS KERK

Naervolghend es de refectie ghedaen ter kercke van St. Bertins, hooftkercke der voorseyde stede van Poperinghe, schriftelyck overghegheven by kerckmeesters der zelve kercke in ahnden van de burghemeesters ende scepenen der zelve stede.

Eerst hebben de voorseyde kerckmeesters naer den beeldstorm ende andere braken bestaen by de seditieuse ketters de voorseyde kercke ghedaen ruymen, cuyschen ende alle zaeken in order stellen, siegen ende bancken ghedaen repareren ende daervoren betaelt de somme van 44 p.p. 3 s.p.

Item de gheheel kercke van boven tot beneden ghedaen vaeghen ende zuveren ende die gheheel, zoowel ter voorkercke als de drie chooren ghedaen witten ende heeft ghecost – 128 p.p. 3 s.p.

Schets van de verschillende altaren

Item ghedaen maeken **eenen nieuwen hooghen outaer** van schonen houte, binnen den middelchoor ende heeft ghecost – zonder den beilde van den patroon Ste. Bertin- de somme van – 249 p.p.

Item ghedaen repareren den choor ende outaer van **Onsen Vrouwen** binnen derzelver kercke ende heeft ghecost – 414 p.p. 10 s.p.

Item ghedaen repareren den choor ende outaer van **Ste. Nicholaes** aldaer ende heeft ghecost de somme van 4 p.p.

Item ghedaen maecken **een nieuw orghelspel** metsgaedere 't houtenwerck daertoe dienende ende daervoren den orghelmaeckere van Yper betaelt – 400 p.p. 2 s.p.

Item besteyt ende beghonnen maecken de beilde van Sint Bertins, patroon der voorseyde kercke, dienende tot den voorseyden hooghen outaer mitsgaders zes pilaeren, zes ynghelen, daerup staende bezyden ende voor den hooghen outaer, omme de gordynen daeraen te hanghen – 144 p.p.

Item ghemaect by een beildesnydere van St. Omaers, eene costelycke ende zeer schoone **repositoirie van den heylighen sacramente**, binnen de voorseyde kercke, van Avesne steene ende albastre ende heeft ghecost, alleenlyck de materialen ende handwerck van den voornoemde werckman, ter somme van 1200 p.p.

Item over de leveringhe van eene yzeren deure omme 't zelve sacramenthuse, metsghaders van vijf vensteren costelyck ghesneden van houtte ende voorts van alle 't houtewerck, yserwerck, loot ende andere materialen aen het zelve werck veroorboort, betaelt 200 p.p.

Item gherepareert **den outhaer van den heylighen cruuse**, boven up den doxael ende ghemaectt een cruus met den beilde van onzen zaligmaeker daeraen hanghende, de beilden van Onsen Vrouwe ende Sinte Jan bezyden den crucifixe boven den voorseyden oxxael, 't zelve werck al costelyck ende ryckelick verghult ende ghestoffeerd met schoone schilderye naer den heesche van de wercke, welck werck al 't saemen gherekent heeft, ghecost te somme van 340 p.p.

Item ghemaectt eenen schoonen nyeuwen outhaer van houtte van **Ste. Sebastiaen**, up de zuudzyde binnen de voorkercke, metsghaders eenen langhen siege langhes den zydmuur ende heeft 't saemen ghecost den ghildebroederen van den handbooghe, de somme van 240 p.p.

Item ghedaen maeken eenen nyewuen outhaer van myhnheere Ste. Eloy ende St. Andriaen, ende heeft ghecost den ghildebroederen 60 p.p.

Item ghedaen maeken twee nyeuwe outhaeren in de voorkercke, bezyden den hooghen choordeure, d'eene van mynheeren **Sinte Cosmas ende St. Damiaen**, d'andere van **Sinte Cryspyn ende sinte Chrispiaen** ende hebben ghecost den ghildebroederen – 120 p.p.

Item ghedaen maeken eenen costelicken nyeuwen outhaer in de voorkercke, van **Sinte Catherine ene Sinte Barbre**, al van schoonen houte ende heeft den ghildebroederen ghecost 118 p.p.

Item is bevoorwaert ende begonnen maeken eenen schoonen ende costelycken outhaer van mynheere **Sinte Joris**, ten noordzyde binnen de voorseyde voorkercke, waertoe dat ghemaectt werden langhes den meure nyeuwe ende beslooten siegen in de maniere van eene capelle, ende zal den ghezelschappe van den cruusbooghe costen meer dan de somme van – 400 p.p.

Onder de voorwerpen die in de Sint Bertenskerk door de beeldenstorm vernield werden moet nog vermeld worden het prachtig marmeren grafzerk van **Gilbert de Ruppel**, hetwelk door vier grote koperen leeuwen ondersteund was en opgericht was geweest in de kapel van het hoogweerdige. – zie anno 1478

Herstel van de **ONZE LIEVE VROUWE KERK** na den beeldenstorm

't Naervolghende es de refectie ghedaen binnen der kercke van Onzen Vrouwe, tweede parochie binnen der stede van Poperinghe, overghegheven in gheschrifte by den kerckemeesteren van diene, in handen van de burghmeesters ende schepenen.

Eerst hebben de voorseyde kerckemeesters naer de brake, ghedaen zuuveren ende cuuschen de voorseyde kercke, lyzen, siegen, planckieten ghedaen repareren, abyten ghedaen maeken ende alle zaken in goede ordenen ghedaen stellen, 't welcke heeft ghecost – 35 p.p.

Item diversche slooten ghedaen maeken ende de gherwecaemers, siegen, ende cauffren, de vonte ghedaen rechten, restaureren end decken ende heeft ghecost – 6 p.p. 6 s.p.

Item van diversche houtwercke, berden ende plancken ghecocht omme de siegen te repareren, outhaeren te planckieren ende allomme te bezighen daert van noode gheweest heeft, betaelt 8 p.p. 3 s.p.

Item ghecocht jeghens die van der Magdalenen te Brugghe neywe damasten habytten metten toebehoorten ende daervoor betaelt 104 p.p.

Item ghecocht **een positieff** in de plaetste van den ghebroken orghele, betaelt – 122 p.p. 10 s.p.
Een positieforgel: *Het positief, of kistorgel, valt qua formaat tussen het portatief en het grote kerkorgel in. Dit orgel wordt gebruikt voor kamermuziek en in de kerk. Het heeft meerder blaasbalgen, die niet door de speler zelf bediend kunnen worden. Er is bij het positief een extra persoon nodig om het instrument aan de praat te krijgen.*

Item gecocht twee wieroocvaeten ende een tabernaecken van den heilighen sacramente dat men omme draeght ende heeft gecost 't samen – 29 p.p. 12 s.p.

Item van 't vermaecken van de glaeseveynsteren – 29 p.p. 12 s.p.

Item ghedaen maecken eenen costelycken outaer in den hooghen choor ende heeft gecost mette voeringhe, handwerck ende leveringhe van houtte, 't samen – 409 p.p.

Item ghedaen maeken, oprichten ende schilderen een crucifix up den doxael, denzelven doxael ghedaen vernisschen ende **12 apostelen** daer inne ghedaen schilderen ende heeft gecost, 't samen 322 p.p. 14 s. p.

Item ghedaen maeken een beilde van Sinte Barbara ende heeft gecost 12 p.p.

Item ghedaen maeken, by den gouverneuren van den **Heylighen drievuldigheydt** eenen costelycken outaer van houtte, die ghedaen schilderen met fyn olieuerwe, met den leven van **Sint Steven**, metsgaeders de beilden van der heyliche drievuldigheydt, Sinte Steven ende Sint Sebastiaen ende heeft gecost al te saemen – 232 p.p.

Item boven dien betaelt voor 't werck, calck ende steenen van denzelven outaere, boven 't gene door de gouverneurs betaelt, de somme van 10 p.p.

Item besteyt ende beghonnen maeken eenen schoonen ende costelycken **outaer van Onze Vrouwe** in Onzen Vrouwen choor ende deezelve bevoorwaert voor de somme van – 316 p.p.

*Herstel van de **SINT JANS KERK** na de beeldenstorm/*

't naervolghende es de refectie ghedaen binnen den kercke van Sinte Jans, derde prochiekercke deser stede, schriftelyck overghebracht by den vier kerckmeesteren der zelve kercke.

Eerste ghedaen zuuieren de voorseyde kercke naer de brake, zaten in den hooghen choor, cauffren, siegen ende lyzen ghedaen vermaecken, pilaeren, reezen, planckieten ende outaeren ghedaen repareren, van de vente ghedaen op richten, candelaeren te vermaeckene – 20 p.p. 12 s.p.

Item ghedaen vermaecken glasveynsteren vande kercke, meuren ghedaen schilderen, slooten ghedaen maecken, abyten ghedaen repareren, tinnen vaten ghedaen maecken ende d voeten van outaeren buuten ghedaen metsen ende heeft 't saemen gecost – 26 p.p. 6 s.p.

Item voor de reparatie van **Onsen Vrouwen Outaere metsgaeders de beylde van Onsen vrouwe**, een tabernacle omme dezelfde beylde ende dat er toe diende – 28 p.p.

Item andermael ghedaen repareren ende maecken diversche lyzen ende cauffren, ende daervoor betaelt – 27 p.p.

Item ghedaen maecken eenen outaere van **Sinte Anna**, costelyck verchiert met voorpylaeren, reezen ende andere toebehoorten, metsghaedere de beylde ende heeft 'saemen gecost – 127 p.p.

Item ghedaen maecken twee beyliden, d'eene van **Sint Obrecht**, d'andere van **Sint Nikolaes**, metsgaeders twee pilaeren voor Sinte Obrechts outaer, ende heeft gecost 't saemen – 74 p.p.

Item ghedaen verwitten de voorseyde kercke ende daervoor betaelt de somme van – 26 p.p.

Item ghedaen maecken een crucifix op den doxael – 4 p.p.

Item es ghedaen maecken diversche yzerwerck an de kercke ende an de outaeren, metsgaeders **eene lanteerne van den Heylighen sacramente**. – 17 p.p. 19 s.p.

Item ghedaen amecken drie beyliden te wetene van **Sinte Jan Bapstiste, Ste. Eloy ende van Sinte Pieters** ende dezelve opghestelt, die hebben gecost – 62 p.p.

Item andermael ende de gheheel kercke overghedaen overmaecken ende stoppen de glaseveynsteren, gecost – 62 p.p.

Item ghedaen maecken abyten (*kleding*) voor onzen vrouwen beylde ende hebben gecost – 7 p.p.

Item es besteyt te verchieren ende al costelycke upt te richten en hooghen outlaer binnen der voorseyde kercke ende bevoorwaert vele werck ende alles kosten zal, eer dat volmaectt werd, meer dan 240 p.p.

23 april 1568 – Geen genade voor consistorielid
--

*De Raad van Beroerten breidt haar onderzoek verder uit, want de meeste kleine garnalen die rechtstreeks betrokken waren ‘als men de bracke dede...’, zijn ondertussen gevat en veroordeeld. Nu willen ze ook diegenen straffen die achter de schermen het ideologische project hebben helpen uitbouwen. Heemkundige **Germain Schoonaert** onderzocht het voorbeeld van Poperingenaar **Nicolaes van Bambeke**:*

‘**Clays van Bambeeke** werd vermoedelijk door de commissarissen van de Raad van Beroerten in **januari 1568** ondervraagd en vervolgens bij deurwaardersexploot gedagvaard om zich naar Brussel te begeven en zich te verantwoorden over zijn aandeel in de godsdiensttroebelen. Intussen werden zijn goederen door de zaakwaarnemer onder sekwester geplaatst in afwachting van een definitieve uitspraak van de Raad.

Clays vertrok naar Brussel. Het niet verschijnen voor de Raad zou immers automatisch de confiscatie van al zijn bezittingen als gevolg gehad hebben, als ook de levenslange verbanning.

Dit was reeds op 13 januari 1568 het lot geweest van **zes persoonlijke vrienden, eveneens leden van het Poperings consistorie**.

Clays vertrok naar Brussel samen met nog drie andere Poperingenaars: **Adriaen Zannekin, en zekere Johan Broeders en Jan Janszone**.

Bij hun aankomst in Brussel op 20 februari werd het viertal onmiddellijk aangehouden en naar de gevangenis De Vruute geleid.

Uit het register van sententiën blijkt dat Clays lid geweest was van het consistorie van ‘De kerk onder het kruis’. Hij had twee pond groten geschonken voor de oprichting van een nieuwe tempel en acht pond groten gestort in het fonds dat opgericht was om de godsdienstvrijheid af te kopen. In het totaal vertegenwoordigde zijn royale gift een som van hondertwintig pond parisis, wat gelijk stond aan de jaarwedde van de stadsonderwijzer. Tevens had hij, de nieuwe religie energiek gesteund en was hij een van de belangrijkste promotors geweest.

Om al deze redenen veroordeelde de Raad van Beroerten hem en zijn drie gezellen tot de **executie met het zwaard** en de confiscatie van alle bezittingen.

In afwachting van de terechtstelling konden de vier Poperingse veroordeelden zich op 15 april met de kerk verzoenen, spraken ze hun biecht en ontvingen ze de communie uit de handen van pastoor Herman VanderHeyen.

In een met de eigen hand geschreven attest, vooral gericht tot hertog Alva, verklaarde de pastoor van de Brusselse Sint-Gorikskerk dat de vier genoemde inwoners van Poperinge uit het diocees Ieper de beide sacramenten ontvangen hadden.

In zoverre hij hierover een oordeel kon vormen, bevestigde hij dat ze als goede katholieken beschouwd konden worden.

Onmiddellijk werd een spoedprocedure ingeleid en een gezamenlijk genadeverzoek ingediend bij Alva.

In het in het Frans gestelde verzoekschrift werd de herziening van het rechtsgeding en de vrijspraak gevraagd op grond van de volgende elementen: de vier veroordeelden hadden een vrouw en meerdere kinderen ten laste. Voor de troebelen uitbarstten, hadden de supplianten steeds het katholiek Roomse geloof beleden. Ze werden trouwens **weerom katholiek**, zoals

bleek uit het getuigenis van **Jacob Meerschaert**, pastoor van Sint-Bertinus te Poperinge, alsook uit andere attesten bij het dossier gevoegd.

Bovendien voerden ze aan dat ze slechts ongeletterde ambachtslui waren.

Ze onderstreepten verder dat ze enkel een korte periode misleid en bedrogen werden door de predikaties, die overigens door de gouverneurs van ambachten en gilden en door de stadsmagistraat openlijk getolereerd en toegelaten werden. Vermits ze nog tijdens de predikaties tot het ‘oude katholieke geloof’ teruggekeerd waren, vroegen ze dan ook om clementie.

Dat ze te goeder trouw gehandeld hadden, bleek hun inziens uit het feit dat gevolg gegeven hadden aan de dagvaarding om voor gouverneur Alva te verschijnen, confians que icelle selon son naturel les predroit en grace et miseridorde.

Zij waren er immers van overtuigd ‘que les princes et gouveneurs de pardecetra sont accoustumez de faire grace et misericorde aux deliquans, principalement au jour de vendredy Saint en regard de la douloureuse passion de nostre saulveur Jhesu Christi.’

Het rekwest werd kracht bijgezet met een smeekbede van de verzoekers, hun vrouw en kinderen om hen volle kwijtschelding te geven.

Tenslotte smeekten ze door gebed de gelukzaligheid af voor Filips II en Alva.

Het **genadeverzoek werd afgewezen**, want de bekering werd niet in aanmerking genomen als verzachtende omstandigheid.

Het vonnis werd op **23 april 1568** in een korte sententie bevestigd.

Vermits de rechterlijke uitspraak onverwijld moest uitgevoerd worden, werden de vier Poperingse ter dood veroordeelden ’s anderendaags, na twee maand verblijf in de Brusselse kerkers, aan de provoost van het hof, Jean Grauwels, alias Spelle, overgeleverd.

Vervolgens werden ze buiten de Vlaamse Poort te Koekelberg op het schavot geleid en met het zwaard **gehalsrecht**. ‘

In het beklagdenbankje krijgt de veroordeelde het volgende te horen:

‘Le prevost de l'hostel de sa majesté ayant veu

de la court le proces de **Claes van Bambeke** par lequel

il appert que ledict Nicolaes van Bambeke auroit

contribué deux livres de gros pour l'erection du nouveau temple

et huict livres de gros pour la liberté de conscience

et aultrement fequenté les preschres hereticq et retenu de la nouvelle religion

dont il a este une des principaulx promoteurs dicelle

ayant aussy este une du consistoire

Ledict prevost l'ayant tout vue

mesmes l'acte que son capitain en ceste endroict lui a declivré par l'advis du conseil de sa majesté

et de la court à condampné et condampne par cestes que ledict

Nicolaes van Bambeke doibt estre executé par l'espee et ses biens confisquez au prouffict de sadicte majesté

Aicy prononcé en la ville de Bruxelles

le xxijde d'aprvil 1568 après Pasques

P. Ranwees’

Het verhaal van Clays van Bambeeke en zijn nakomers, samen met dit van de familie De Backer, brengen we in een boek apart dat als titel meekreeg : Poperingse geuzen in de storm van de tijd – Bacherus & Van Bambeecke.

Willem van Oranje is ondertussen niet bij de pakken blijven zitten: hij heeft voldoende mensen en middelen verzameld, zodat hij op 23 april 1568 met een huurlingenleger de tegenaanval kan inzetten bij Heiligerlee (Groningen). Twee dagen later leidt deze nieuwe protestantse coalitie echter een nederlaag, de heer van Villers wordt in Dalheim (Palts) verslagen door Spaanse generaal Sancho d'Avila.

8 mei 1568 – Op blote knieën vergiffenis vragen

In zijn 'Les Troubles Religieux' citeert **Edmond de Cousse-maker** het vonnis van de rechtbank van Hondschote over kleermaker **Chretien Meningre** uit Godewaersvelde: 'Om dieswille dat ghy Christiaen Meningre, **gheseyt Nachtergaele**, gheboren van Godsvelde, oudt ontrent XL jaeren, cleermaeckre van uwen style, u vervoordert hebt **in den zomer 1566**, openbaerlyck **ter predicatie te ghaene** voor die tollerantie diere, in diverschen plaetsen, met een busse, **als Hondtschote, Poperinghe ende Ypre**, als men de braeke dede, ende bovendien **ghevolcht eenen Jan Denys, openbaer vyandt** van Zyne Majesteit tot Belle, naer dien den zelven Denys, openbaer vyandt van Zyne Majesteit tot Belle, naer dien den zelven Denys ontrent een huere vertrocken was van Hondschote, zonder nochtans u van den zelven laeten aenschryven, nemaer, alzoo ghy zeght, zyt hem alleenelyck ghevolght om van syne gheselschepe te treckene u broeders zone, ghenaempt Jan, alvolghens u eighen confessie ende verleyt, wesende buuten alle banden ende pynen van yseren.

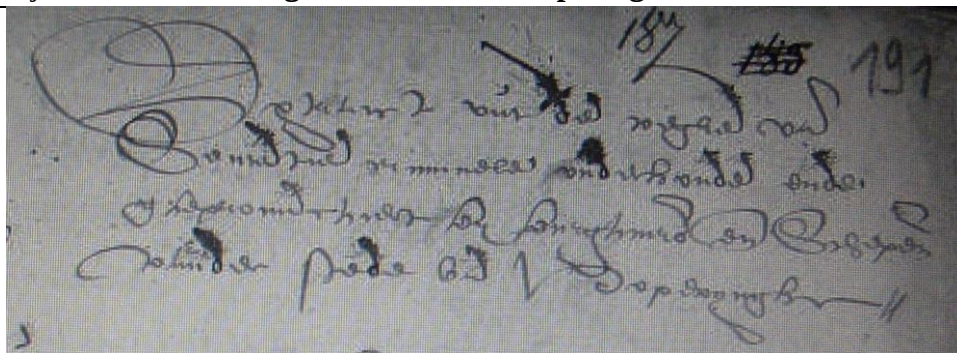
So eyst dat scepenen ende cuerheers der stede ende heerlichede van Hondschote, ter calengie van Cornelis Piel, bailliu, u ordonneren in opene camere, Godt almachtich, den heere ende wet, uuter namen van justicie, knielende up beede uwe knyen, verghevenesse te bidden van uwer voorschreven misdaet, ende u bovendien condemnierende in de boete van twintich ponden parisis, tot proffyte vanden heere en in uwe vanghenesse costen.

Interdiceren u voorts ghelycken oproer, commotie ende argatie te maken, up peyne van ghegheeselt tzyne tot den lopende bloede, ende bovendien arbitrairlick ghecorrigeert in tbevyndt vande zake, ter discretie van den juge.

Aldus ghepronuncheert in opene ghebanne vierschaere den VIII in maie 1568.

Ondertekend; F. Ferins'

5 juni 1568 – Het enige doodvonnis in Poperinge

De magistraat van Poperinge zou slechts één doodvonnis hebben uitgesproken: op 5 juni 1568 tegen **Gillis Cocqueau**, een wever van 'trijp'.

Trijp wordt in het Woordenboek van de Nederlandse Taal omschreven als:

Zekere soort van poolweefsel, vervaardigd uit een grondweefsel van linnen of katoen en een poolketting van wol, bepaaldelijk geitenhaar (mohair); veelal gelijkgesteld met *pluche* of *moquette* en oudtijds beschouwd als een mindere soort van fluweel.

Overghemerct ghy **Gillis Cocqueau**, trypwevere, gheboren van Bovegny by Doornyc,
ghehuwet man, u vervoordert hebt ten voorleden troublen te volghene ende
frequenteren de verbooden predication ende leerynghe vande opghereghen calvinisste ketters
ende tot de zelve seditieuse dwaelinghen te begheven alzo in oughste xvc lxxj – 1566 - de
beeldestorm, braecke ende sacreligie in kercken binnen de stede van Doornicke
gheschiedende - ghy u ghevougt hebt met de zelve kerckschenders helpende breken in de
episcopale kercke van Onsen Vrouwen aldaer ende onder andere affwerpende een beilde met
eene tortse vut den hooghe choore aldaer ghenomen - U van daer transporterende ‘in
trapitule’ van de zelve collegen ende kercke ende aldaer drynckende den wyn - loopende vorts
me uwe medeghezellen, in braeke - zeere verhit - naer de prochiekrecke van Ste. Piaet ende
alzo

ende weder by de ghelegte gheschiedenissen en niet
 die blyscap verkwijgt — de zonde en de gheschiedenissen

Actum de vyfste van wedemaend xvc lxviij ende volcommen - eodem

Herkomst: Rijksarchief Brussel - Raad van Beroerten - Nr. 6 - folio 191

Historicus Antoon Viaene schrijft in jaargang 46 van het tijdschrift de 'Biekorf'

‘... men weet hoe dat **Rythovius, de bisschop van Ieper**, op 4 Juni 1568 inderhaast naar Brussel ontboden werd door den hertog van Alva. Eerst 's avonds laat bereikte hij de hoofdstad, waar Alva hem het vonnis van den Bloedraad mededeelde: de graaf van Egmont moest 's anderendaags gehalsrecht worden!

Deze ongehoorde wandaad der Spaansche regeering sloeg den bisschop met ontzetting.

Hij smeekte om genade en uitstel voor den ongelukkigen graaf.

‘Monseigneur van Ieper, niet om u met dit vonnis te bemoeien, liet ik u ontbieden, maar om den veroordeelde tot den dood voor te bereiden’, klonk het norsche antwoord.

‘t Was omtrent middernacht toen Rythovius werd binnengeleid. Hij bracht den nacht met den graaf door, troostte hem in zijn vertwijfeling, hoorde zijn biecht, las 's morgens een mis waarin hij Egmond de H. Teerspijs toediende.

Met den graaf ging Rythovius mede op het schavot, bad samen met hem, schonk hem zijn laatsten zegen. En men weet hoe de beul zoo haastig de bijl zwaaide, dat het bloed van het slachtoffer spatte over het kleed van den bisschop van Ieper...’

Uit het ‘geuzenliedboek’ (1581) halen we het onderstaande lied:

Alsmen schreef duysent vijfhondert
In dat achtensestichste Jaer,
Was menich mensch verwondert,
Te Bruyssel int openbaer,
Vier Graven Edel van Bloede
Een Heer van grooter machten
En Grave van Egmont,
Als een Schaep ginck hy ter slachten,
Want ghecomen was ure en stont,

Cloeck ginck hy na der stede
Daer hy moste sterven, desolaet
En sprack ghy Heeren en Burghers mede
Och isser nu gheen ghenaedt,
Soo ben ick een arme Grave,
Daer toe gheen Edelman:
Niemant hem antwoord gave
Dies sprack den Grave nu wel an.

Als zijn knien waren gheboghen,
En zijn handen waren ghevoecht,
Een heeft dat sweert uutghetoghen,
Daermen hem zijn hooft af sloech:
Sijn bloet sachmen daer stralen,
Edel van Ordens verbont,:
Godt sal die wrake verhalen
Van die Grave van Egmond.

Terstont daer na quam vooren
Edel van Stam en Bloet,

Doode men in corten stont,
Daer toe seer rijck van goede,
Ick wilse u doen cond.

Men sach daer weenen en trueren
So menich Man, en Wif
Te Bruyssel binnen der mueren
Al om dit wreet bedrijf.

De Grave nam sonder trueren
Een Cussen, hoort dit bedien
Daer op hy den doot wilde besueren
En booch daer op zijn knien,
Te samen leyde hy zijn handen,
Ten Hemel siende seer soet,
Godt doende zijn Offerhande,
Die edel Grave goet.

Die Edele Graef van Horen,
Liefhebbende Gods woort soet,
Lieflijck sachmen hem daer treden,

Als een Slachtschaep in noot
Comende ter selver steden,
Daer hy moste sterven den doot.

Egmont die daer lach eenpare
Ghedeckt met een cleet dicht,

Baals Priester met zijne cluchten
Tradt tot den Grave groot:
Gaet van my (sprack hy met suchten)
Want ghy doet my nu aen den doot:
Hy wist wiese waren al voren,
Des duyvels en sPaus ghebroet,
Van Antechristus gheboren,
Die daer dorsten na donnoosel bloet.

Als hy zijn knien had gheboghen
En zijn handen had ghevoecht,
Een heeft dat Sweert uutghetoghen,
Die den Grave zijn hooft af sloech,
Aldus sachmen crincken,
Den Edelen Grave minioot,
O Godt wilt toch ghedincken,
Den Tyran die hem bracht in noot.

Vry moedich int openbare
Aenriepen sy haren Schepper groot:
De Trommelen ginghen allegare,
En sloeghen daer al accoort:
De Jongste begost te treuren,
Hy liet soo menighen traen,
Om dat het niet mochte ghebeuren,
Dat die lieden hem conden verstaen.

Wert hijt aen zijn voeten geware,
Dies hy tcleet heeft opgelicht:
En sprack met cloecke reden
Sijt ghy daer Egmont?
Sijt ghy my voor ghetreden,
So wil ick u volghen terstont.

Een Cussen heeft hy ghevonden
Daer hy op booch zijn knien,
Al om te zijn verslonden,
Tot den Hemel sachmen hem sien:
Hy voer uut dese Warande,
Sprekende seer onbevreesd,
O Heer in dees Offrande,
Beveel ick u mijnen gheest.

Twee Broeders in goede zeden,
Van Batenburch twee Heeren groot,
Bervoets sachmense treden,
En bloots hoofts al na den doot,
Singhende uut helder kelen
Uut David den sesten Psalm:
Straft my niet Heer in velen:
Tot Godt quam haerlieder galm

Op den Savel zijn sy ghecomen
 Dees twee jonghe Heeren soet
 Al waer sy met onvervromen
 Moesten storten haer edel bloet
 Want men sach haer thoof af smijten
 Met noch thien edel mannen schoon
 O Godt mijn hert wilt splijten
 Als ick daer op denk ydoon.

Groot suchten ende claghen
 En weenen ghebrack daer niet:
 Men hoorde mans en vrouwen gewaghen,
 O Godt wat grooter verdriet
 Van dees Nederlantsche Heeren
 Diemen daer doot en brant,
 Met so menich Man, dwelck tsijnen
 vermeeren
 Doet Duckdalve den wreedten Tyran.

O Duckdalf met u ghenooten,
 Sijt ghy niet sadt van tbloet
 Dat ghy in Napels hebt vergoten,
 En voor Mets soo menich man goet:
 Waren dat niet Schelmsche wracken,
 Dat ghy den onghelosten kalck
 Int broot hebt doen backen,
 O Nero, Verrader end Schalck.

Al met u bloedighe tanden
 Als Phrao en Jesabel
 Coemt ghy in dees Nederlanden,
 Als Herodes quaet en fel:
 Hanghen, moorden en branden,
 Ontlijven al metter spoet:
 Dus coemt ghy met Babel ter schanden
 Al om tonschuldighe bloet.'

Pladijs:

'1568 – Ten desen tyde waren alle dorpen als Meenen, Wervyk, Comen, Waesten, Meessen, Belle, enz. **vol van garnisoen**, die **den huysman zoo grooten last** aendeden, dat desgelyks nooyt gesien was, in geen 200 jaren. 'T Waren meest al Walen en sy kwamen als vriend. Vlaenderen wierd soo uytgeput, dat de **inwoonders al arm wierden**.

11 juni 1568 – **Nieuwe 'imposten' op bier en wijn**

Poperinge heeft het met zijn sterk gedaalde aantal inwoners ook moeilijk. Om de kerken te kunnen herstellen en het stadsbeeld te verfraaien, heeft het bestuur geen andere keuze dan nieuwe 'imposten' (belasting) te heffen op bier en wijn. De toelating om drankaccijnzen te heffen gold telkens voor een termijn van 5 jaar.

‘Ghedecreteert by burghmeesters schepenen ende raedt datmen zal solliciteren mijn heere den prelaet van Sinte Bertins, temporeel heere deser stede, om te vermoghen van mijne voornoemde heere aggregatie tot de continuancie van nyeuwe imposten op de wynen ende bieren omme vijf jaeren **te reperatione van de stede ende zoetinghe** vander ghemeente te vercryghene van de C. Majesteit by vernyeuwe octroy Actum den xi in wedemaent xvc lxxvij’
Uit : SAP 467 - Resoluties A – folio 148

11 juli 1568 – **Nachtwaecke en steedeclocke** - SAP 467 - Resoluties A – folio 148

’s Nachts zijn de straten nog steeds niet veilig. De nachtwachten krijgen verdere instructies:
‘Achtervolghende zekere voorgaende statuut ende ordonnantie ghemaect by burghmeesters, schepenen ende raedt in de stede van date ende publicatie den eersten september xvc lxxvij es andermael wel **scherpelic** ghelast ende bevolen by den heere ende wet dat een yeghelick vermaend zynde tot de nachtwaecke ghehouden wert in persone te commene ende hem te **presenteren met suffisante gheweire** te verlatene van de steedeclocke *avondklok*, onder de behoirlicke ghehoirsamheyt vande hoofman ende van ter nyet te scheedene up arbitraire correctie newaere by redelicke noodzaecke ende excuse van zyns persoons ende in dien ghevalle zal de zulcke zyne noodzakelycke **excuse doen** an de bailliu ofte amman **ten minsten twee heuren voor steedeclocke** ende zal zenden eenen suffisante ende bequaemen man in zynen stede van ghoeder name, trauwe ende fame, ter contentemente van de heere dat op de boete van iij pond parisis te verbeuren elcke reyse by de ghone die bevonden wert hierjeghens conratrierende. Tot welcken wachte men daghelicx daertoe vernemen zal by de bestelders van de maert – *de bestelders van de markt zijn diegenen die de marktkramers controleren* - danaff last hebbende x – 10 - mannen vut elc pavillon, volghende der coustume - *oude gebruiken* - van doude tyden gheuseert – *in gebruik* - telcken nacht onder dhoofmanschap van een schepene ende raedt vernyeut ende ghepubliceert den xi in july 1568.’

11 juli 1568 - **Hangjongeren uit het hoofdkoor** - SAP 467 - Resoluties A

‘Achtervolghende diverssche voorgaende verbooden ghedaen by ordonnancien van de heere, wetten ende raeden deser stede, zo verbiedende stricktelyck vanweghen den heere ende wet ter consideratie vande **onghestichtigheden der jongheden** in de kerckelicke diensten – dat voordaen gheen vaedere, moedere, meesters, vrouwen, vooghden ende andere macht hebbende over de jonckheyt, haere kinderen ofte jongheden faulte commende in den hooghe choor van Sinte Bertins kercke gheduerende de predicatien, hooghmissen ende andere diensten van de kercke dan alleenelic de kinderen ende schoolmeesters van de ghemeene stedeschoole – op de boete van vyff schele parisis ende behoirlicke correctie ter discretie van de wet wanaff omme de boete daerinne zal op vaedere, moedere, voochd, meester ofte vrouwe onder wiens subjectie de kinderen staen, Ende zullen hieraff toezicht hebben de meesters van de voorseide stedeschoole, de bailliu van de kercke ene de dienaeren van de heere ende op tbeslach geloof werden by huerlieden eedt – vernyeut de xide july 1568
Item vernyeut ende ghepubliceert den xij de juny 1574’

‘Item omme **te bewaerene** de jonghe kinderen **van alle nieuwsghesindnesse**, zo in rede ende ghoede manieren als in welcomste leerynghe – es wel scherpelic verboden by den heere ende wet dat naer de bevelen van Zijne Majesteit by zyne **placcaeten** ghelast hem **nyemand** en vervoordere eenighe **kinderen te onderwyzene** ofte in schoole te leerene van wat state ofte qualiteit hy zy – **buuten der ghemeene stedeschoole**, - ne waere de zulcke hem ondervindende met onderwijs van de kinderen **by die van de wet** daertoe van nyeus **toeghelaeten** werden op de pene ende correctie omme der voorschreven placcaeten van zyne majesteit gheroert vermaenende een yeghelyc insetene deser stede huere kinderen wel neerstelic ter ghemeene schoole te zendene met overloopen ter kercke te beschickene naer de ghoede ende erfelicke coustume van de stede – Ten fine zy in voortghanc van huerlieden leeringhe ghoede manieren ende vreeze des heere gheinstitutioneert moghen wesen Actum ten daeghe als boven’
Dit verbod zal worden herhaald in juni 1574.

Pladijs:

‘Den **17 july**, synde eenen saterdag, ’s avonds ontrent 10 uren, kwamen te **Kemmel**, ontrent 4 of 5 honderd wilde geusen op den Dries, en brandden de kerk en een huys, daer eenen kuyper en eenen bakker inwoonden; zy ertrokken zonder meer kwaed te bedryven.’
In dit jaer 1568 regneerden **de Ooresnyders** sonder vaer of vrees. In de prochie van Caester zyn 12 van dit geboefte gevangen en tot Yper gesteld in de gevangenis en daer naer gejustificeerd, d’een gehangen en d’ander geradbraekt.

‘Trompette’ blaast laatste aanval

Backhouse:

‘Het moet omstreeks **juni-juli 1568** geweest zijn wanneer opnieuw enige beroering in het Westkwartier kwam, toen enkele uit Boulogne overgekomen rebellen opnieuw tot de actie overgingen. Aan hun hoofd stond een zekere **Trompette**, die uit Engeland was overgekomen. Zijn aanwezigheid was voor velen een stimulans: onmiddellijk kwamen de rebellen uit hun schuilplaats tevoorschijn.

De kerk van Kemmel

De pastoor van Rubrouck werd vermoord, de kerken van **Houtkerque en Kemmel** in brand gestoken. Indien we althans Jacques Ebrecht mogen geloven, stak Trompette eigenhandig de kerk van Kemmel in brand. Samen met hem vatten de geusen het plan op de gevangenis van Belle open te breken. Dit werd echter verhinderd; men signaleerde de aankomst van Michiel Boulengier,

officier in dienst van Rassenghien, met enkele soldaten om de omgeving van Nieuwkerke uit te kammen. De rebellen namen dit niet en trokken Boulengier tegemoet.

Na een verwoed vuurgevecht werd hij samen met een zijner soldaten gedood. Kort daarna werd een dienaar van Westouter en Steenvoorde vermoord. terwijl te Oudezeele in het bos ‘Den Briel’ zes soldaten uit Gravelines werden aangevallen. Twee werden gedood en beroofd, de overigen maakten zich uit de voeten. Ook nu werden particulieren van hun geld beroofd. In Morbecque en Hazebrouck drong men drie huizen binnen, waar respectievelijk 20, 18 en 3 pond Groten Vlaams, werden gestolen. Te Meteren werden een Willem Loyck en Pieter de Mol van 4 en 2 pond Groten Vlaams beroofd, terwijl in Wormhoudt een landbouwer 18 pond Groten Vlaams en een man in Winnezele 3 daalders en 40 schellingen lichter werden gemaakt. Een Spaans koopman beroofde men van meer dan 200 pond Groten Vlaams Met welk opzet men de agitatie in het Westkwartier wilde hernemen blijft voor ons een raadsel. Een feit is dat ze **even snel verdween als ze gekomen** was. Dat men in Engeland op zijn minst op de hoogte was van het gebeuren, bewijst de aanwezigheid van **Pieter Waels** in het zuidelijk deel van het Westkwartier. Deze slaagde erin 60 à 70 man bijeen te krijgen met het doel Nieuwpoort in te nemen, zogenaamd op bevel van de prins van Oranje. De baljuw van de stad verijdelde echter dit voornemen.’

*Terwijl in het Westkwartier de mannen van ‘Trompette’ de opstand nieuw leven proberen in te blazen, eindigt in Frankrijk het broze bestand na de tweede hugenotenoorlog. In hun schuiloord Saint-Valéry-sur-Somme worden de opstandelingen door de regeringstroepen omsingeld. Nu is het de beurt aan de geconfedeerde edelen uit de Lage Landen om hun geloofsbroeder Condé in de strijd tegen de Franse koning bij te staan. In Engeland worden troepen, ‘zowel Walen als Vlaminghen’, gemonsterd om de belegerden te gaan ontzetten. De lichting gebeurt onder toezicht van Charles Houchie, heer van Longastre. Bevelhebber wordt **Jacob van Heule**. Een andere oude bekende, **Jan Camerlynck**, is ook weer van de partij, net als **Jan van Hembyze**, de latere leider van de Gentse Calvinistische Republiek. Toen echter het bericht kwam dat Saint-Valéry reeds was gevallen, werd de invasie vanuit Londen gestaakt. Drie schepen, betaald door Nederlandse kooplui, voeren de manschappen nu naar het Nederlandse Emden.*

18 juli 1568 – ’s Nachts binnen blijven en deuren op slot - SAP 467 - Resoluties A – Folio 151

In Poperinge mag je na het luiden van de avondklok geen praatje meer slaan met de buurman:

‘Item dat nyemandt hem en vervoordere, wie hy zy,
man, vrouwe, jonckgezelle, dochtere ofte andere personen, jonc ofte oudt,
naer ’t heerens clocke, te zitten, **clappen ofte devisteren voor heurlieden huuse**,
nemaer zal een yeghelick naer ’t verlaeten van dezelfde clocke,
huus ende deure sluiten,
ten fyne daarvan gheen inconuenienten en commen,
op de boete van 3 deniers parisis ’t applicueren één derde an den heere, één derde an den
anbringher ende één derde an de kercke van St. Bertins
Actum den 18 in julio 1568’

Van Herminghem

‘op Sinte Jansavont - 21 juli 1568 - zoo wasser een placat uitgheroupen by den conynck, ter cause van alle heresyende ketterye, hetzelve placat dat Carolus, ons gheduchtich conynckx

vadere hadde doen doen te dyversche stonden, jae, hadde dicwils vernieut gheweest, want het was eerst gheroupen by den keyser Carolus in 't jaer '44 ende was hetselve.

Op den 27ste dach van hoymaent *juli*, zoo waerender uutgheroupen placaten, dat hem **niemant** en zoude van nu voort avanceeren eenighe **ghemeynschap** te makene **met die ghebannen personen, dewelcke in Inghelant woonachtig waeren** ofte zo waer zy huerliedder hielden, **noch brieven te zendene, noch te ontfanghen en zouden**, op ghebannen te zynne, want alle inghedaechden – *gedagvaarde* – personen in voorleden tijden inghedaecht die niet ghecompareert en hebben, waeren ghebannen tot Brussele 50 jaer ende dach ende huerliedder goet gheconfysquiert noch ghemeynschap met hemlieden te maken als boven gheseit.'

7 september 1568 – in een draagstoel naar het schavot

In Ieper komen nog steeds talrijke oudstrijders aan een gruwelijk einde; zoals de 'trommelaere van Waterloo of Wattrelos 'dewelcke zeer cranck was van siecte, dewelcke was voor de vanghenesse onthooft, in eenen stoel.'

Uit: De Coussemaeker in 'Troubles religieux'

*In Hondschote wordt die dag de strafmaat bepaalt voor **Pieter Loyssone**, een timmerman uit Alveringem. Hij was Sebastiaan Matte gevolgd tijdens diens campagne, onder meer in Poperinge.*

'Omme dieswille dat ghy Pieter Loyssone, gheboren van Alveringhem, oudt XLVI jaeren, temmerman van uwen style, u vervoordert hebt, verlatende t'oude catholyck gheloove, contrarie den placaten van Zyne Majesteit, in den zomer LXVI, te volghene de nieuwe ghereprobeerde predication, ende in de zelve de wachte te houdene, ghewapent zynde met eenen spriet, zonderlinghe als **Sebastiaen Matte**, ministre van den voorschreven nieuwe religie, was predickende hier tHondschote, **op tCloostervelt**, den welcken ghy ooc zekeren tydt daer naer eedt ghedaen hebt omme hem te assisteren ende beschermen ende justicie, (indien men de zelve predication hadde willen beletten), fortselycke te wederstaene, met welcker intentie ghy ooc de wachte ghehouden hebt met andere uwe complicen, ten huuze van den voorseiden Matte in de Weststraete deser stede, den zelve ooc convoyerende tot Poperinge, Ypre ende Loo. Bovendien hebt u vervoordert, alzo t'Alveringhem, de beelden ende chiraegen (= *sieraden*) van der kercke zekeren tydt te voren

gheruineert ende ghebroken waren, te ghaene op de orghele binnen de zelve kercke, de welcke ghy ghebroken vindende, hebt afgheworpen den blaesbalck, met eenen steen daer op ligghende ende nederghecommen synde, hebt met ander uwe medeghezellen ghereedscepe

ghemaect omme de vonte ter aerden ende in sticx te smytene, ende mits dat ulieden tzelfve by de parochiaenen gheblasfemeert wierdt, hebt ghy uutghesmeten het vonte water. Ende bovendien helpen vergaderen de afghesmeten beelden, de welcke ooc daer naer op 't kerckhof aldaer van uwe complices verbrandt wierden, alzoo ons suffisantelyc, zoo wel by informatien als ooc duer u eyghen kennesse, wesende buuten alle banden ende peynen van yseren, ghebleken es.

Ende bovendien grootelicx ghesuspecteert, zo wel duer u eyghen te kennen gheven als andersins, van complicie ende behulpich gheweest thebben in diversche infractien ende pillaignen ghedaen op den landtsman, twelcke al zaeken zyn van quaeder consequentie niet lydelic zonder condigne punitie in exemple van anderen, zoo eyst dat schepenen ende cuerheers der stede ende heerlichede van Hondschote, ghehoort hebbende den crimineelen heesch tuwen laste ghemaect by Cornelis Pile, bailliu der voornoemde stede ende heerlichede, uutten name van den edelen ende moghenden heere meester Marten van Hornes, grave van Houtkercke, heere van Hondschote, etc. ende op al wel ghelet met deliberatie ende ryphede van raede, condemneren u, Pieter, ter cause voorschreven, gheleedt te wordene by den officier crimineel voor tstadhuus deser stede ende aldaer ghejusticeert ende gheexecuteert te worden **metten stroppe ende viere**, datter de doot naer volcht, ende van daer u doode lichaeme ghevoert ende ghehanghen te worden ter plaetste patibulaire, - *of de plaats waar de galg staat* – confisquerende voort alle u goedt, waer tzelve ghestaen ofte gheleghen es, s'heeren proffyte. Aldus ghepronunziert in opene ghebannen vierschaere, ut supra, 7de septembre 1568.'

De gerechtsplaats te Hondschote was juist voor het stadhuus

Jacques Bricx, lintwever uit Hondschote, betaalt zijn medewerking niet met de dood, maar wordt op 11 september 1568 veroordeeld tot een **geselstraf** en het betalen van een **fikse geldboete**: 'Omme dieswille dat

ghy, **Jacob Bricx**, gheboren van Hondschote, oudt omtrent XKVII jaeren, lintwinder van uwen style, u vervoordert hebt, in den zomer LCVItich, de nieuwe ghereprobeerde predication te volghende met eenen spryncstoc, eer anderstondt, de zelve ghetollereert waeren, in diversche plaetsen **als te Poperinghe**,

aldaer **Sebastiaen Matte**, ministre van de voorschreven nieuwe religie, was predickende, ten welcken tyde braeke aldaer gheschiede, welcken Matte, ghy ooc ghevolcht hebt tot Ypre, daer ghy de predicatie hoorde ten Briele, ende zydt snavonts, met uwe andere complices, ghaen slapen int clooster van Ste. Claren, buuten de voorschreven stede, ende tzanderdaeghs met den voorschreven ministre vertrocken naer Loo.

Bovendien hebt u vervoordert te helpen collecteren de penninghen dienende ter erectie van den nieuwen temple, al volghende uwe eyghen kennesse ende volontaire verleydt, waer uute resulteren groote vehemente judicien tuwen laste, van allesins groot fauteur gheweest thebbene totter voorschreven nieuwe religie, metgaders ooc **groot behagen gheschept thebbene in de braeke** ende ruïne van de chiraigen van den kercken, twelcke al zaken zyn van quaden exemple, niet lydelyck zonder condigne punitie in exemple van anderen,

Zoo eyst dat scepenen ende cuerheers der stede ende heerlichede van Hondschote, ghehoort den crimineelen heesch tuwen laste ghemaect **by Cornelis Piel**, baillu der zelve stede, in den naeme van den edelen ende moghende heere, meester Marten de Hornes, grave van Houtkercke, heere van Hondschote, etc.

Ende up al ghelet, met deliberatie ende ryphede van raede, recht doende, condemnieren u, Jacob, ter causen voorscreven, gheleedt te worden by den officier crimineel voor tstadhuus deser stede, op een schafault, ende aldaer ghebonden an eenen stake, ghegheesselt te worden met scherp roeden, **up u bloot lyf, totten bloede**, ende voorts te betalene tot proffyte van zyne majesteit, ofte diet met recht toebehoort, de somme van tachtich ponden parisis, ende ordonneren u voorts catholyckelyck ende ghestichtelyck te levne naer d'institutie ende ordonnantie van onse moeder de heilige kercke, up peine begrepen in de placaten van Zyne Majesteit, ende bovendien condemnieren u te betaelene uwe vanghenesse costen ende over de misen van justitien XXXVI schele parisis.

Aldus gheprononchiert in opene ghebannen vierschaere den elfsten septembris 1568.

28 september 1568 - Camerlynck loopt in de val van de 'Rode Hoeden'
--

*Slechts enkele dagen later - op 20 september 1568 volgens **Backhouse** - vaart uit Engeland een schip de Oostendse haven binnen, met 17 verstekelingen aan boord. Het zijn **Jan Camerlynck** en zijn maats, die nog steeds hopen dat de guerrilla kans van slagen heeft:*

'In de nacht verlieten zij het schip en togen op weg naar Wulpen en Veurne, om uiteindelijk Hondschote te bereiken. Daar verspreidde zich de groep om bij oude bekenden onderdak te gaan zoeken, na de afspraak gemaakt te hebben dat zij andere mensen zouden bijeenbrengen en in de nacht van 27 op 28 september op het kerkhof van Caestre te zijn.

De ene groep trok naar Killem (bij Jooris de Cots), een andere naar Buysscheure, nog een andere naar Reningelst.

Reeds op 16 september hadden de spionnen van Rassenghien in Engeland deze laatste op de hoogte gebracht van een eventuele overkomst, zodat het gerecht onmiddellijk reageerde en een groot aantal soldaten in staat van paraatheid bracht.

*Door een landbouwer werd een lid van de bende, **Jacques Ebrecht**, op 25 september te **Loker** aangehouden, naar Ieper gebracht en onmiddellijk door de vierschaar verhoord.*

Aanvankelijk loste hij niets en maakte het gerecht enkele verzinsels wijs.

*Op 26 en 27 september werd hij opnieuw — in tortuur -- verhoord, ging door de knieën en verklapte de afspraak te Caestre. Dadelijk werd **Jan de Visch** met enkele gerechtsdienaars naar Caestre gestuurd en **na een verwoed gevecht** werden in de morgen van **28 september** een totaal verraste **Camerlynck en twaalf 'zijner complycen' ingerekend**.*

Eén van hen werd gedood en twee anderen werden onmiddellijk terechtgesteld, terwijl

Camerlynck en de negen overigen naar Ieper werden overgebracht.

Op 2 oktober werd het proces geopend door de vierschaar van Ieper.'

Adrianus van Meerbeeck beschrijft *het kat-en-muisspel tussen geuzen en 'papauwen' in zijn 'Kroniek':*

*'Na dat de Geusen ende andere protestanten gheslaghen waren te Waterloo, te Austruweel bij Antwerpen ende by Valencien waren daer vele ontloepen, ende hebbende gheen middel om uyt den lande te gheraken, vreesende op den wegh te ontmoeten de **roode hoede** oft souvereynen die hen over al sochten, ende last hadden om die te doen sterven, soo veel als sy daer konden vinden, omdat sy de wapenen teghen den koninck hadden ghedraghen, verstocken sy hen inde bosschen ende foreesten, als in't bosch van Niepe in Vlaenderen, inde bosschen van Richeburgh, Olhum ende Verdrez in Arthois – in't bosch van Mormont ende andere in Henegouwen, roofden ende vermoorden alle ghestelijcke personen die sy konden*

vinden insghelycken alle d'officiers ende dienaers van justicien, die sy hunne vyanden seyden te wesen. Sy kreghe op eenen tijdt den provoost van Arthois, dien sy met den meesten deel van syn volck vermoorden ende dootsloeghen. Sy wierden **wilde oft boschgeusen** ghenoemt. Sy hadden voor wapenen **een busse hanghende aen hunnen hals, eenen poignaert aenden riem ende eene lange halve pycke op de schouderen, om over de grachten te springhen.** Als de provoosten – of gerechtsofficieren - die conden beclippen, wierden de selve ghedoodt ende verbrandt na hunne verdiensten.

De ghene die het **ontloopen** waren uyt den lande als in **Enghelandt, Oostlandt, Duytslandt ende te**

Rochelle, begaven hen **ter zee om te rooven al dat sy konden vinden**, deckende hunne boosheydt – ghelyck oock deden de voorgaende – met den mantel vanden prince van Oraengien, voerende hun ghestoolen goet om te vercoopen te Rochelle, alwaer het al wellecom was, omdat het vande **Papauwen** (= paapsen) ghecreghen was. Dit was doen den handel vande ghene die niet anders inden monde en hadden, dan het evangelie ende oprechte leeringhe, - soo sy die noemden – die soo goede vruchten voorbrocht.'

29 september 1568 – Brandewijn zorgt voor 'dagelijkse desordre'
--

Poperinge probeert de crisis te bezweren door een verbod op de verkoop van 'gebranden wyn' (jenever):

'Item es gheordonnert ende ghestatueert by bailliu, burghmeesters, schepenen ende raed deser stede dat omme te remedierene de insolvencie ende daeghelicsche desordre, wyzende ende gheschiedende vut drynken van de ghebrande wyne, nu voordan nyemand hem en vervoordere te vercoopen eenighe ghebrande wyne binnen huerlieden huuse...'

Die 'drooglegging' betekent niet dat de taksen niet kunnen worden geïnd:

'Ordonnerende bet voorts dat nyemand en vercoope van nu voordan verbrande wyn hun en betaelen in handen van de tresoreir deser stede **vier stuivers van elcke stoop**'

Nog een teken van chronisch geldgebrek: het innen van de accijnzen wordt niet meer uitbesteed maar rechtstreeks aan de stadsontvanger toegewezen:

'Item es gheordonneert, ghestatueert dat voordan den ontfanc van de nieuwe assise jaerlicx zal ghedaen zyn by **de tresorier** deser stede,

beghinnde eerst te baefmesse lxxvij tot baefmesse lxxix ende so voorts van baefmesse te bamesse tot den expireren van toctroye vande zelve nieuwse assise mids by den tresorier van dese te doen **particuliere rekeninghe** buuten der ordinaire rekeninghe van de stede

en voor zyne salaris over jaer te ontfanghen zeven ponden grooten –

ratiffierende dat men naer concurrentie met notablen te naervolghen jaere zal volghen te hove omme prolongatie ende continuatie van de zelve nieuwe assyse tot ander vyff jaeren volghende de aggreatie ende confirmatie van mne heere van Ste. Bertins temporeel heere deser stede.'

Uit: – SAP 467 – Resoluties

Ter verghaedinghe van bailliu, burghmeesters, schepenen ende raeden gheschiet ten daeghe onderscreven – es gheraemt, gheordonneerd ende gestatueert dat men zal opschorten ende dilayeren de verpachtynghe vande pacht van de tol ende metere van laeken deser stede een termijn van xiiij daghen, drie weken ofte een maend om binnen middele ende te solliciteren mijn heere van Sinte Bertins, temporeel heere van deser stede , tot finale confirmatie vande jaerlicsche cheyns der stede jeghens zyne reverencie ende de andere ghenomde heeren binnen loopende termyn vande voorseide pacht bedienende by provisie zonder eenighe opheve de penninghen vuter tol die totter verpachtynghe ghesuspendeert wert
Actum den xxix september xvc lxviiij

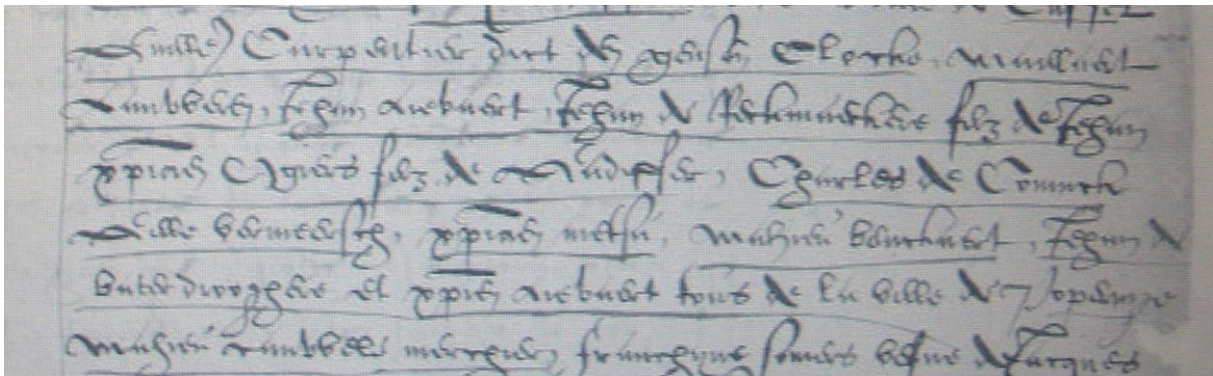
6 oktober 1568 – Nog meer straffen

*Het waagstuk van de rebellen uit Engeland loopt dus faliekant af: **Backhouse:***
‘Pieter de Busere werd op 6 oktober door de vierschaar van Ieper veroordeeld om levend geradbraakt te worden na rond de markt op een ‘vlake’ te zijn gesleept en gezeseld. Hetzelfde lot ondergingen **Joos Winnebroodt en Pieter Damman** op 22 oktober. Dezelfde dag stierven **Martin Ghiseleyn en Hercules Nosette** op de brandstapel, **terwijl Jan van Peene** tot de galg veroordeeld werd. Na geseling en na zijn oren te zijn afgesneden werd Jan de Cots op 23 oktober levend geradbraakt, zo ook Clais van Heems.’

12 oktober 1568 – **Vonnis over de geuzenklok van de stadshal**

Juliaan Oppedrinck onderzocht een vonnis van de Raad van Beroerten van. Werden op oktober 1568 bij verstek veroordeld::
‘**Willem Carpentier**, bijgenaamd ‘**de geusenclocke**’, kondigde, **ter Lakenhalle, de eerste en andere geuzenpreken aan**, zo voor als nadat die verboden waren.
Maillaerd Lauweren, begeleidde gewapenderhand de verkondigers van ‘t nieuwe godsdienststelsel, **herbergde ten zijnen huize Pieter Hazaert**, ontving er ook de protestantse gemeente toen zij hare ouderlingen en diakenen verkoos en weigerde de vereiste eed als katholieke burger, voor ’t schependom af te leggen.
Jan Liebaerd stond als beeldstormer bekend.
Jan de Reckemaekere had den beroemde predikant **Jacob de Buuzere te paard vergezeld**, toen hij van Ieper naar Poperinge afreisde, om er de nieuwe religie te preken, hij zat met de Buuzere ten zelfden dis aan en maakte zich, verscheidene malen aan oproerige gesprekken plichtig.
Op zeker ogenblik, vatten de protestantsen het plan op om **drie miljoen in te zamelen**, om met dit geld de **godsdienstvrijheid van Philips II af te kopen**.
Christiaan Ogiers, zoon van Gadifer, wekte er menigeen op om tot het **inzamelen van die som** bij te dragen.
Karel de Coninck, die, **als stadsbediende**, de eed van trouw aan de katholieke godsdienst gezworen had, verwekte oproer onder zijn medeburgers en liep de geuse preken aanhoren.
Gillis Vermeersch, toen de godsdienstoefningen reeds verboden waren, verleidde de eenvoudige lieden en sleepte ze naar de geheime samenscholingen mede.
Christiaan Metsu stond gewapenderhand de geuse moordenaars bij en herbergde ze te zijnen huise.
Mattheus Beuckaert trad als aanstoker der beeldstormerij op.
Jan de Boterdrooghere was een overtuigde voorstander der dwaalleer waarin hij hardnekkig volhardde, **weigerde de eed van trouw** aan de katholieke kerk te zweren.

Dusdanige betichting woeg ook op **Christiaen Liebaert**, zelfs begeleidde hij de geuse predikanten door de straten der stad en zong samen met hen, **gezangen uit een Diets psalmboek**.

Deze lieden werden voor de rechtbank gedaagd, doch, beducht voor de straffen die hen zouden treffen, namen zij naar elders de wijk. De rechters verwezen hen tot **eeuwige verbanning** uit alle de landen aan zijne manjestiet toebehoorende, en sloegen hun goederen aan.

In geval van banbreuk, zouden de plichtigen ter galge opgeknoopt worden.'

14 oktober 1568 – Geschenk voor de dochter van de bailliu – SAP 467 - Resoluties A

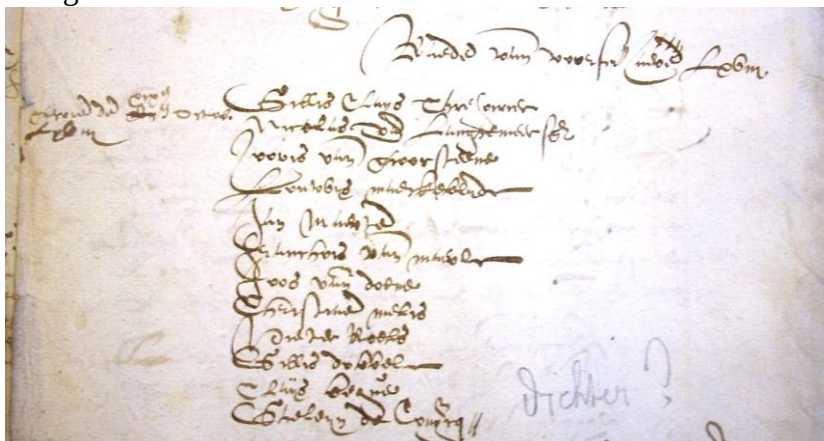
Es gheraemt ende gheconsenteert by bailliu, burghemeesters, schepenen ende raeden dat men ten huwelicke van de stiefdochter van **meester Jacob de Craene**, bailliu van St. Bertins, hare beteeckende te dien state, met den bailliu van Belle, presenteren zal een coupe tache van vier ponden grooten, ten aenschouwevan dienst ende vriendschap by den voornoemden meester Jacob, de stede ghedaen ende noch tedeone
Actum den 14 octobres 1568

18 oktober 1568 - **Nieuwe magistraat aangesteld**

In Poperinge is het tijd voor de jaarlijkse wissel van de wacht. Volgens de 'costume' (= bij wet vastgelegd gebruik) wordt een nieuwe 'burgemeester, schepenen en officieren van de Wet' aangesteld:

'Burghemeester, schepene ende tesorier deser stede van Poperinghe vande jare xvc lxxvij

Burghmeesters van de commune: Caerle de Schottere

Burghmeester van de wet:
Jooris van Ackere
Schepenen: Pieter van Sterckele - Jacob Schevele - Pieter Everaerd - Jan Wyts
– **Jan Daten** – Jasper Huughe – Pieter Makeblyde
– Jacob Barthier – Jacob de Fieulcx – Daneel de Vos

Thresorier: Gillis Clays
Raeden van de voorseide

jaere lxxviii

Gillis Clays – thresorier – Nicolas van Langhenmeersch – Jooris van Ghoosteene – Louwys Maekebyde – Jan Maerten – Franchois vande Maerle – Joos van de Doene – Christiaen Melis – Pieter Roels – Gillis Dobbet – Clays Begue – **Gheleyn de Coninck** .

Refectiemeester by voyse vande wetten ende raeden: Jooris van Ghoosteene

Contrerolleur by voysen als boven: Nicolas van Langhemeersch’

Uit: SAP 467 – Resoluties A – folio 153

18 oktober 1568 – Onderdak voor de soldaten van de baron

‘Gheordonneert ende gheraemt by bailliu, burghmeesters, schepenen ende raeden datmen de xij soldaeten ghezonden by mijn heere van **Rassynghem** ter bewarensse van de stede zal logieren op **de ghestaedste insetenen of de rijkste ingezetenen** - deser stede ende zullen van de zelve huerlieden huusmannen hebben de cost ende aliementatie van viij daeghs te viij daghen, mids by de huusmannen vande tresorier deser stede te heffen **twee stuvers daeghs** van elc soldaet over heurlieden alimentatie beghinnende eerst nu zaterdaeghe eerstcommende de laetste der onderschreven maend
Actum den xxvij octobris xvc lxxvij

Item es gheslooten datmen ter eerste commoditeyt vutbieden zal voor burghmeesters, schepenen ende raeden dat elcke houcke deser stede ende heerlichede twee vande apparentse landslieden om heurlieden te vertooghene **de groote excessive costen** by der stede ghesupporteert **ter cause vande soldaeten** ter voorgaende, jeghenwoordighe ende toecommende tyde of die te vindene by capitale ommestellinghe op de ghemeene insentene binnen ende buuten baillien

Eodem’

Uit: SAP 467 Resoluties A

18 november 1568 - Speye op de Sint Bertinsvijver – SAP 331

Gheconsenteerd **Magdaleene de weduwe van Pieter van Daele** datmen achter verzoucke zal vermeerderen de speye op de St. Bertins vivere op doude hoogte ende niet meerder
Actum den xvij november 1568

20 november 1568 – Dood van een opperhoofd

Pauwel Heinderycx:

‘**Jan Camerlynck** van Hondschoote, die in West-Vlaenderen so vermaert was om de rooverien ende moorden welcke hy aldaer gepleecht ofte bevolen hadde, als een der opperhoofden vande Wilde Geusen, ende die om sich te doen uutmuntten, alle andere in boosheden ende onmenschelijkheden heeft te boven genaen, is een der leste van de heretiecksche bende geweest dat men gevangen creegh.

Volgens sijne groote misdaden verdiende hy eene besondere straffe: ’t was oock het gonne dat hy tot loon ontfinghe.

Op den 20ste november 1568, sprack den stedehouder van mijn heere van Mouscron, souvereyn balliu van Vlaenderen, te Ypre, eene schroomelicke vonnisse over hem uut. Eerst, soudent hem de ooren afgesneden worden: dan moest hy op eener slede gebonden, gesleept zijn den ommeganck vande groote processie, ende in de ronde van de marckt moeste men ses mael staen, ende ieder keer dat men stont, soude hy genepen wesen met **eene gloeiende**

tange, daer naer op een schavot geleyt, soude men hem met ketenen aen eene staecke binden, op welcx top, boven sijn hooft, een pot gevult met peck moeste staen, het gone in brande soude gestoocken worden, omdat het **brandende peck** op hem mochte druypen; verders dat **een groot vier rontom hem** moeste wesen.

In dese alderschrickelickste straffe is hy gestorven.

Luttel stonden **voor zyne dood** heeft hy hem **bekeert** ende gebiecht. Vele vande medeplegers van Jan Camerlynck, hebben soo tot Veurne als in andere plaetsen, op vrede wijzen de dood onderstaen.'

Backhouse schrijft dat bendelid **Jacques Ebrecht** op 19 december 1568 de brandstapel beklom. Laatste aan de beurt was **Richard Devere**, die op 1 februari 1569 veroordeeld werd om 'geblinddoekt met een strop rond de hals gegeseld te worden op de markt met scherpen roeden tot den loopenden bloeden'. Devere was de enige van de gearresteerden die het er levend van af bracht, maar hij werd wel voor eeuwig uit Vlaanderen verbannen. Naar aloude gewoonte moesten de zware straffen als 'exempel' voor de burger dienen.

Van Herminghem beschrijft het einde van een repressiejaar:

'Op de kerstavendt, zoo wasser justicie ghedaen van eenen **Jooris de Codts** - die Camerlynck een onderduikadres had geboden in Killem - een zeer rycke man ende hadde de quan hoop ghesustineert ende was ghehanghen voor het Bezant an de crycke, dewelcke daer gherecht stond. Ende als hy drie hueren daer ghehanghen hadde, zoo was hy af ghedaen ende begraven tot de predicaren of predikheren.

Ontrent desen tydt, zoo wasser alomme **veel Spaengnaerden ende Ytalianen** op alle de prochiën als Kemmele, Nieuwerkerke, Aermentiers, Wervycke, Meenen ende in meer andere plecken, want de duck d'Albas Alva legher was op ghebroken.'

1568 - Akkerschade – Resoluties
--

Es scherpelick verboden, volghende de oude keure danaff wesende dat hem voordan nyemant, wie hy zy, hem vervoordere eenighe peerden, merrien, cachtelen, koeyen, calveren, schapen ende zwynen, cleene ofte groote te houdene loopen, leeden ofte stellen bij daghe oft by nachte, in vruchten, ghersinghen, elsten, taillie oft in eenighe andere goedinghen, ghelegghen binnen deser keure ende heerlichede van Poperinghe, daer de zelve beesten zouden moghen schade doen op de boete van 60 schele parisis voor elcke beeste, by nachte in ghelycke schade bevonden ende de zelfde of andre beesten by daghe in zulcke schade bevonden op de boete van 30 schele parisis van elcke beeste.

Danoff 't beslach ende correctie compteren zal den officieren van de ackerschade, ommeloopers, voorzitters ende dienaers van den heere, welcke boete gheheele commen zal ten proffitte van officieren die de zelfde beesten in schade zullen hebben bevonden.